

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПИСАРЕНКО БОГДАН ЛЕОНІДОВИЧ

Допускається до захисту:
В. о. завідувача кафедри загального та
прикладного мовознавства і слов'янської філології,
кандидат філологічних наук, доцент
_____ І. В. Гарбера
«_____» _____ 2022 р.

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ВЛАСНИХ ІМЕН
ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ВАСИЛЯ СТУСА:
СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.10 Прикладна лінгвістика
Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:
Д.філол.н., доцент, доцент кафедри
загального та прикладного мовознавства і
слов'янської філології
Е. О. Кравченко,

_____ (підпис)
Оцінка: _____ / _____ /

_____ (бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Писаренко Б.Л. Електронний словник власних імен поетичних текстів Василя Стуса: структура та особливості реалізації. Спеціальність 035 “Філологія”, Освітня програма “Прикладна лінгвістика”. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022. 80 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено базу даних як основу для електронного словника, розроблено та детально описано процес створення електронного словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса.

Ключові слова: база даних, електронний словник, онім, лексикографія, поетонім, текст.

79 с., 1 табл., 29 рис., 1 дод., 69 джерел.

SUMMARY

Pysarenko B.L. Electronic dictionary of proper names of poetic texts by Vasyl Stus: structure and features of implementation. Specialty 035 Philology, Programme “Applied linguistics”. Vasyl’ Status Donetsk National University, Vinnytsia, 2022. 80 с.

In the qualification work we studied the database as a basis for an electronic dictionary, developed and described in details the process of creating an electronic dictionary of proper names of poetic texts by Vasyl Stus.

Keywords: database, electronic dictionary, onym, lexicography, poetonym, text.

79 p., 1 tabl., 29 pic., 1 app., 69 sourc.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДАНИХ У ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	8
1.1 База даних як основа електронного словника.....	8
1.2 Типи баз даних словників.....	19
1.2.1 Теоретичні підґрунтя початку використання електронних баз даних та словників.....	19
1.2.2 Типи баз даних.....	23
1.3 Використання онтології при створенні словника.....	28
1.4 Літературна ономастика і поетонімографія.....	31
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА ВЛАСНИХ ІМЕН ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ВАСИЛЯ СТУСА.....	35
2.1 Джерела онімів та структура словникової статті.....	35
2.2 Принципи та етапи створення електронного словника в програмі Microsoft Access.....	45
Висновки до розділу 2.....	46
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	71
ДОДАТОК	78

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВІ** – власне ім'я
- КО** – конотативний онім
- УКА1** – узуальний конотативний антропонім з інтерлінгвальною конотацією [Отін, с. 21].
- УКА2** – узуальний конотативний антропонім з інтерлінгвальною конотацією та широким діапазоном відомості [Отін, с. 21].
- УКА4** – узуальний конотативний антропонім з інтралінгвальною конотацією, вживання якого обмежене жаргоном [Лукаш, с. 10].
- УКБібл.1** – інтерлінгвальний узуальний конотативний бібліонім [Лукаш, с. 10].
- УКЕкл.1** – узуальний конотативний еклезіонім з інтерлінгвальною конотацією [Лукаш, с. 10].
- УККосм.1** – узуальний конотативний космонім з інтерлінгвальною конотацією
- УКЛА1** – узуальний конотативний літературний антропонім, відомий у ряді мов [Отін, с. 22].
- УКМА1** – узуальний конотативний міфонім [Лукаш, с. 11].
- УКМТ1** – узуальний інтерлінгвальний конотативний міфотопонім з широкою відомістю [Отін, с. 22], [Лукаш, с. 11].
- УКТ1** – узуальний інтерлінгвальний конотативний топонім [Отін, с. 23], [Лукаш, с. 12].
- УКТ2** – узуальний інтралінгвальний конотативний топонім з широкою відомістю [Отін, с. 23].
- УКТ4** – узуальний інтралінгвальний конотативний топонім, що вживається в якомусь соціальному жаргоні [Отін, с. 23].
- pl.** – плуральна форма (форма множини)

ВСТУП

Розвиток науки та техніки сьогодні не можна уявити без використання досягнень інформаційних технологій. Розвиток усіх сфер суспільного життя пов'язаний з оптимізацією інформаційних процесів (збір, зберігання, обробка, передача інформації), тому сучасне суспільство називають інформаційним. Важливим фактором успішності будь-якої особистості в сучасному суспільстві є вміння вибирати необхідні у конкретний момент відомості із загального потоку, а також вміння грамотно застосовувати отримані знання. Незважаючи на постійне вдосконалення різноманітних технічних засобів, найкращим інструментом для обміну думками, ідеями та переживаннями залишається природна мова. Однією з найбільш затребуваних галузей лінгвістичного знання сьогодні є прикладна лінгвістика, і, зокрема, комп'ютерна лінгвістика – наука, що виникла з поєднання лінгвістики і комп'ютерних наук (computer science).

У найзагальнішому сенсі комп'ютерну лінгвістику можна визначити як «напрямок у прикладній лінгвістиці, орієнтований на використання комп'ютерних інструментів для моделювання функціонування мови у тих чи інших умовах; вся сфера застосування комп'ютерних моделей мови у лінгвістиці та суміжних дисциплінах». Однак питання визначення меж предметної галузі цієї дисципліни сьогодні залишається дискусійним. Пов'язано це передусім з розширенням сфери застосування її досягнень і появою нових областей дослідження. Розробки прикладного характеру, створені за допомогою досягнень комп'ютерної лінгвістики, дозволяють краще орієнтуватися в інформаційному світі, швидше знаходити необхідні матеріали та забезпечити зручність роботи з ними. Не останню роль у цьому питанні грає наявність розроблених і добре структурованих довідників і словників. Розробкою комп'ютерних словників займається комп'ютерна лексикографія.

Незважаючи на те, що комп'ютерна лексикографія хронологічно є одним із перших напрямів комп'ютерної лінгвістики, багато питань даної дисципліни на сьогодні залишаються невирішеними. Зокрема, немає єдиного розуміння основних принципів складання електронних словників і єдиного термінологічного апарату дисципліни, немає також і чіткої характеристики інструментарію на вирішення всіх можливих завдань комп'ютерної лексикографії. Однак електронні лексикографічні продукти мають низку переваг у порівнянні з традиційними аналогами, і тому їхня розробка є пріоритетним завданням для комп'ютерної лінгвістики загалом та комп'ютерної лексикографії зокрема.

Бурхливим розвитком комп'ютерної лексикографії та затребуваністю її досягнень зумовлена **актуальність** нашої роботи зі створення електронного словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса. Не менш важливим є те, що використання сучасних інформаційних технологій дозволяє підвищити якість навчання мов за рахунок збільшення наочності матеріалу та можливості різних способів його подання та організації роботи з ним. Створення електронних лексикографічних продуктів, зокрема, електронних словників, на наш погляд, є не лише можливістю, що розширює методологію навчання мов, а певною мірою вимогою часу.

Об'єктом дослідження є словник власних імен поетичних текстів Василя Стуса.

Предметом дослідження – компоненти словникової статті (твірна база, семантика, мінімальні та розширені контексти, функції, системна організація номінативних одиниць поетичних текстів Василя Стуса).

Метою дослідження є створення електронного словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса як праці інтегрального типу, що поєднує ознаки тлумачного, енциклопедичного, частотного словників і словника-конкордансу.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

– дослідити базу даних як основу електронного словника;

- розглянути типи баз електронних словників;
- розглянути структуру і зміст словникових статей різних типів;
- з'ясувати необхідні та достатні компоненти словникової статті з поодиноким онімом – системою онімних одиниць (поетонімосферою);
- створити електронний словник за допомогою ПЗ Microsoft Access шляхом реєстрації і трактування власних імен і (частково) безонімних номінацій, ужитих у текстах Василя Стуса.

У роботі застосовано загальнофілологічні **методи і прийоми дослідження**: аналіз і синтез, описовий, що включає спостереження, інтерпретацію, класифікацію мовного матеріалу; методи суцільної вибірки і частотного аналізу онімних одиниць; методи мовного поля та компонентний аналіз для формування словникових статей, когнітивний аналіз, а також методи ономастичних досліджень: систематизація і класифікація контекстів з поетонімами; контекстний аналіз; метод конструювання, аналізу й синтезу поетонімосфери; метод реконструювання зв'язків у парадигмі поетоніма й поетонімосфері.

Матеріалом дослідження виступають 668 онімних лексем – поетонімів і безонімних номінацій, вилучених з поетичних текстів Василя Стуса.

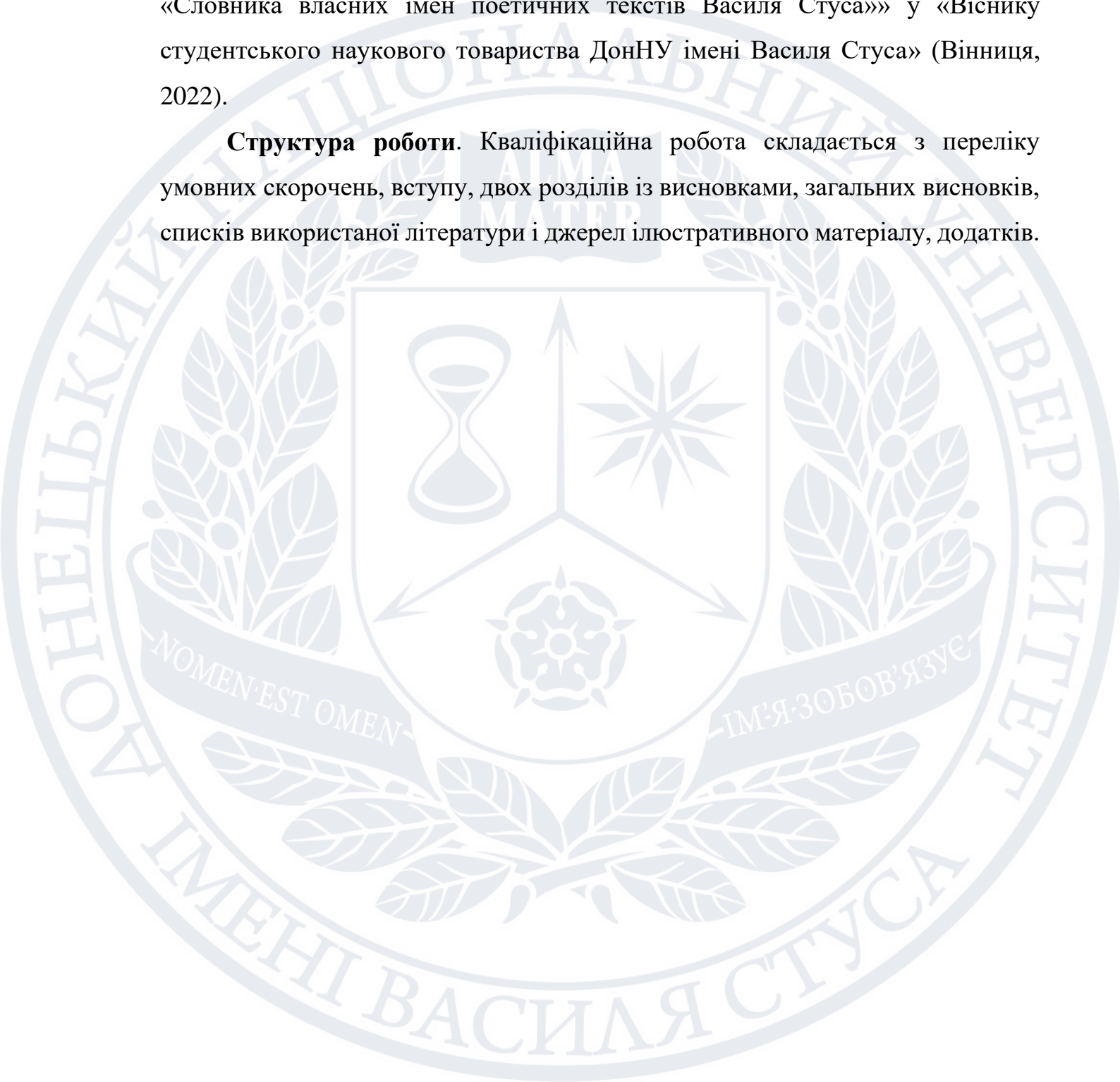
Наукова новизна полягає в створенні унікального на сьогодні електронного словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса у формі бази даних. Словники такого зразка уможливають дослідження семантики власних імен; з'ясування твірної бази номінативних одиниць; встановлення зв'язків та відношень онімів в межах тексту; виявлення знакових для творчості Василя Стуса імен та ін.

Практичне значення кваліфікаційної роботи визначається можливістю використання теоретичних положень та емпіричного матеріалу дослідження у вишівських курсах і спецкурсах із комп'ютерної лінгвістики, комп'ютерної лексикографії, лексикології, лінгвістики тексту, ономастики і поетонімології;

застосуванні матеріалів у лексикографічній практиці в укладанні словників онімів текстів Василя Стуса, словників мови письменників.

Апробація дослідження. Публікація статті «Досвід створення «Словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса»» у «Віснику студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса» (Вінниця, 2022).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, двох розділів із висновками, загальних висновків, списків використаної літератури і джерел ілюстративного матеріалу, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДАНИХ У ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

1.1 База даних як основа електронного словника

Одним з основних завдань сучасної комп'ютерної лексикографії є створення та опрацювання електронних словників та термінологічних баз даних, призначених для перекладачів, які витрачають до 30% часу на власне термінологічну роботу. В першу чергу саме для перекладачів необхідні комплексні електронні словники (далі - КЕС), які включають до своєї структури різні словники, як загальні, так і галузеві, як перекладні, так і енциклопедичні, тлумачні, і навіть спеціалізовані словники перекладача.

Лексикографія не чекала винаходу комп'ютерів, ані навіть калькуляторів Лейбніца та Паскаля 17 століття, щоб застосувати інформаційні методи до словників. У 1539 р. батько сучасної лексикографії Роббер Етьєнн, королівський видавець, бібліограф, гуманіст і лексикограф, опублікував Французько-Латинський Словник ("Dictionnaire francois-latin"), «дзеркальну» версію свого Латино-Галльського Словника ("Dictionarium").

Кожне французькомовне слово і вираз, що містилися в глосах, і еквіваленти латино-французького словника мали свою власну адресу французько-латинською; кожне латинське слово і вираз, що містилися в адресах і прикладах латино-французького словника, були еквівалентами французьких слів і виразів, що були в французько-латинському словнику.

Оскільки для створення електронних баз даних та згодом словника необхідно опрацювати надзвичайно великий масив інформації, то в нагоді може стати автоматизація певних процесів, що пришвидшить збір, аналіз та застосування матеріалу. Для автоматизації окремих етапів термінологічної роботи сьогодні створено чимало інструментальних засобів, проте немає

універсального вирішення основних завдань вилучення термінології та ведення комплексного перекладацького ресурсу.

Основну складність для процесу автоматичної компіляції КЕС становлять такі завдання, як:

- 1) розробка алгоритмів розпізнавання макро- та мікроструктури вихідних словників;
- 2) вибір оптимального методу представлення отриманих даних.

Розглянемо можливості розв'язання цих завдань.

1. Розпізнавання макро- та мікроструктури вихідних словників.

Одним із способів розв'язання цієї задачі є розробка та програмна реалізація процедури розпізнавання на основі виділених ознак елементів, що розпізнаються.

Розпізнавання мікроструктури словника ґрунтується на виділенні меж словникових статей у вихідному тексті. Вирішення цього завдання вимагає визначення ознак словникової статті і залежить від способу подання статей у словнику - алфавітного, гніздового, алфавітно-гніздового, тематичного і т.д.

Розпізнавання мікроструктури словника полягає у виділенні меж зон усередині словникових статей та їх класифікації, що може встановлюватись на основі ознак кожної зони. До ознак кордонів зон та їх типів відносяться, зокрема, різні спеціальні символи, що відокремлюють одну зону від іншої, позиційні характеристики розташування конкретної зони щодо інших зон словника, зміна мови, що використовується для опису інформації в зоні (для перекладних словників), реєстр літер та і т.д. На цьому етапі важливо враховувати, що у різних словниках ознаки зон, що містять інформацію одного типу, можуть відрізнятися кардинально.

Універсальна процедура розпізнавання структури вихідних словників має ґрунтуватися на повному наборі ознак, характерних для різних словників. Встановлення такого набору потребує спеціального дослідження макро- та мікроструктур великої кількості словників різних типів, об'єднання яких у КЕС доцільне з погляду використання у роботі перекладача.

2. Вибір оптимального методу представлення отриманих даних

Дані, які отримуються за допомогою процедур автоматичного розпізнавання макро-і мікроструктури вихідного словника, необхідно подати в базу даних у вигляді моделі організації знань.

Однією з форм представлення знань є фреймова модель, заснована на концепції Марвіна Мінського, в якій кадр розуміється як ієрархічно організована структура даних, що репрезентує знання про деяку стереотипну ситуацію або клас ситуацій. Верхні рівні структури містять дані, завжди справедливі для ситуації, а нижні - порожні вузли, заповнювані конкретними даними відповідної ситуації. Ідея М. Мінського отримала подальший розвиток у роботах Р. Шенка, С. Черняка, Й. Вілкса та їх послідовників.

Фрейми, що орієнтовані не тільки на конкретні ситуації чи об'єкти, але й ті, що описують їх текстове подання (представлення), називають лінгвістичними. Лінгвістичний кадр являє собою впорядковані ознаки тексту та перелік їх значень. Ознаки можуть бути двох типів: про сам текст (автор, назва тощо) і про об'єкти і ситуації, описані в ньому.

Основною перевагою фреймів як моделі уявлення знань є їхня здатність відображати наші уявлення про концептуальну організацію пам'яті людини, а також їхню гнучкість. Фреймова модель дозволяє досить наочно представляти інформацію, що полегшує її сприйняття людиною, і подальшу комп'ютерну обробку в електронну базу даних.

Розглянемо можливість подання словникової статті у базі даних КЕС з урахуванням фреймової моделі. Кожна словникова стаття за такого підходу організується як система фреймів. Для визначення структури цієї системи потрібно вибрати загальний (універсальний) формат статті.

Структура системи фреймів, запропонованих для моделювання лексикографічної інформації, що видобувається, заснована на цьому форматі. Відповідно, система включає набір фреймів різного рівня опису (наприклад, основний кадр статті, кадр зони заголовка, кадр зони перекладу і т.д.). Імена слотів кадрів відповідають найменуванням зон або компонентів зон

(наприклад, у зоні «Приклад» можна виділити підзони «Заголовок прикладу» та «Переклад прикладу»). Значення слота – контент відповідної зони. Слот або є вказівником на інший кадр у системі (або набір кадрів такого типу), або має текстове значення.

Розглянемо історію використання перших зразків автоматичної компіляції КЕС (застосування баз даних та комп'ютера у словниковій справі). Вони з'явилися у 1960-х та 1970-х роках. У 1960-х роках в Нансі почали набирати вручну літературний друк для технічної презентації з метою створення основи друкованого «Словника мови XIX і XX століть», найбільш відомого під назвою Скарби французької мови (Tresor de la langue française). До кінця 1970-х років в Англії з'явилися два інформативні словники: «Oxford Advanced Learners Dictionary» та «Longman Dictionary of Contemporary English»; для другого словника комп'ютер використовували не лише для друку, але й для створення.

З постійним та стрімким розвитком комп'ютерних технологій у лексикографії змогла виникнути нова галузь - електронна лексикографія, що займається створенням саме електронних словників. Нова форма словника дозволяє усунути багато неминучих недоліків «паперової» лексикографії і тим самим підняти її на якісно новий рівень.

Першим словником, який електронно інформатизували, був словник «Скарби французької мови» Жана Ніко. Текст був набраний у Нансі та Торонто з 1979-1984 рр., індексований в Університеті Торонто на потужному комп'ютері за допомогою програми COGS. Текст був опублікований у 1985 р. у формі відповідних мікрокарток, що індексуються на ПК в програмі WordCruncher як інтерактивна база даних. Опублікований в Інтернеті в 1994 р. проект «TIDEN» (інформатизація словників Етьєнна і Ніко) спочатку мав намір позначати інформаційні поля (Wooldridge, 1982). Однак швидко стало зрозумілим, що такі поля, хоч вони присутні та можуть бути проаналізовані людським мозком, неможливо систематично визначити в такому складному стародавньому словнику, як словник Ніко, оскільки у ньому позиція,

поліграфія та аббревіація варіюються, а функціональна полівалентність зустрічається часто. У сучасних словниках позначення полів регламентовано.

Далі були інформатизовані й інші давні словники, зокрема “Dictionary of the English language by Samuel Johnson”, що був випущений на CD-дисках в 1996 р.

У 1980-х рр. з'явилися вже два лексикографічні підприємства, що працювали з комп'ютерними технологіями та базами даних з великим розмахом. Проект COBUILD (“Collins and Birmingham University International Language Database”) почав працювати у 1980 р. і мав на меті створення основи сучасної англійської мови для складання абсолютно нового словника та граматики. Молода лінгвістична дисципліна та проект “COBUILD” взаємно збагачувалися у цій інноваційній лексикографічній атмосфері. “New Oxford English Dictionary Project” був створений як другий випуск “Oxford English Dictionary” за допомогою комп'ютерних технологій та компіляції даних. Цей міжнародний проект мав свою концепцію та управління в Англії, визначення та реалізацію ролі комп'ютера в Канаді, а ручний набір тексту словника здійснювався у Сполучених Штатах. Друге видання вийшло на папері у 1989 р., і на CD у 1992 р.

Оскільки на початку визначення полів словників було обмежено типографічними кодами, що дозволяють надрукувати остаточний продукт, незабаром стало необхідно підготовувати інформативний ґрунт, щоб текст міг не тільки коректно з'явитися на екрані або папері, але також стати полями, які запитують і роблять посилання.

У кінці XX століття швидко зростає кількість електронних словників, що розповсюджувалися на CD-дисках. Наприклад, видання 1993 р. “Random House Unabridged Dictionary” продавалося одночасно на папері та на CD, два продукти за ціною одного формату. Як можна було очікувати від безкоштовного продукту, функціональність CD – рудиментарна. І, навпаки, версія на CD словника PetitRobert, опублікована в 1996 р., має певні переваги стосовно паперової версії: крім тлумачення слів та фундаментальних статей,

користувач може шукати анаграми (запит “dome” створює “mode”), омофони (“saint” створює “sain”, “saint”, “sein”, “seing”), етимологію за мовними сім'ями: африканські мови, американо-індіанські, кельтські і т.д., або за ідіомами: банту, сомалі тощо; цитування від автора твору чи персонажа, а також повнотекстові запити, або в тексті словника (інтегровані статті), або в приватних полях прикладів використання, або синонімів/антонімів.

Зазвичай доступ до повного тексту, спрощений електронною версією словника, дозволяє доповнити кілька статей. Якщо візьмемо, наприклад, словник “Petit Robert”, слово *саботаж* “sabotage”, обмежене у словнику сферою роботи та функціонування підприємства чи машини, використовується у важливому фігуральному сенсі. Схожа ситуація відбувається у цитуваннях, які стосуються слова *спікер* “speaker”. Щоправда, сучасні електронні словники у формі баз даних вже значно рідше мають різницю у кількості тлумачень термінів чи поданої інформації порівняно з паперовими аналогами.

Стисло згадаємо розвиток лексикографічних інформативних інструментів для звичайного користувача, серед яких, зокрема, перевірка орфографії та словника лексичних форм у програмах обробки тексту.

Технологія мультимедіа відкриває нові можливості для створення електронних баз даних у формі словників та енциклопедій. Такі словники зберігають стосовно кожного слова не тільки переклад і транскрипцію, а й зразок вимови як невеликого звукового фрагмента. Величезна ємність компакт-диска або флеш-накопичувача дозволяє зберегти на ньому також і фотографію, яка стосується будь-якої словникової статті. Електронні словники та енциклопедії набагато зручніші за звичайні, тому що в них легше шукати потрібну інформацію (присутні функції глибинного пошуку по базі даних), і вони не займають багато місця на робочому столі (що іноді теж має велике значення).

Вчені визначають роль комп'ютера як сервіс для полегшення процесу створення словника: він надає негайний доступ до словника, набору цитатного

матеріалу, виявляє неузгодженість різних шматків тексту словникової статті, лівої та правої частин словника, дефініцій, перекладних еквівалентів тощо.

Оцінити якість створеного словника непросто. Для цього необхідно завжди враховувати декілька важливих параметрів: розмір словника, тип та структуру словникових статей, повноту та актуальність представленої в них лексики; можливості програмної оболонки бази даних, в яку словник укладено (швидкість пошуку; гнучкість - спрощення запиту для пошуку інформації у словнику; зручність користувацького інтерфейсу, необхідний обсяг пам'яті, сумісність з іншими програмними та операційними системами; зручність поповнення словникових статей новою інформацією, корекції, редагування даних протягом створення та експлуатування електронного словника).

Одна із переваг електронного словника над паперовим - зручність у використанні. Немає різниці, наскільки об'ємний електронний словник - легкість користування ним не залежить від кількості словникових статей. Згадаймо, паперові словники ми звикли бачити у декількох форматах. Перший формат - популярні кишенькові словники, що зручні та малооб'ємні, але доволі примітивні та малоефективні. Часто у кишеньковому паперовому словнику неможливо знайти потрібного слова або тлумачення поняття. Другий формат – набагато більші за об'ємом фахові словники, що не є зручними для швидкого пошуку та знаходження даних.

Однією із слабких сторін паперових словників є неможливість їх швидкої зміни чи доукомплектування. Нова лексика з'являється швидше, ніж публікуються нові доповнені версії словників. „Факт різного збагачення і оновлення лексики кожної розвиненої мови, особливо за тривалий період, є незаперечним” [37, с. 17].

“Кожне слово не механічно входить у мову, а органічно вростає в її цілу побудову. Найбільш загальні слова творять своєрідний центр системи, інші по-різному пов'язані з такою основою та скріплюють і зміцнюють її, посідаючи в цілому належне місце. ..кожне з них [слів] необхідне й незамінне саме як

складова одиниця. Кожне з них пристосоване до певних обставин мовлення для визначених завдань мовного процесу” [12, с. 3].

Наприклад, відомий всім сучасним студентам та учням англо-український словник В. К. Мюллера був виданий у 1960 році і відтоді доповнювався у 1978, 1994, 2012 та 2021 роках. Електронну базу даних можна доповнити в будь-який момент швидко та ефективно по відношенню до витраченого часу.

“У науковій періодиці відзначалося, приміром, що французький словник „Малий Ларус”, який щороку перевидається, демонструючи еволюцію словникового складу, за десятиліття засвідчує оновлення лексики французької мови приблизно на 25%” [11, с. 122].

Паперовий словник доповнюється знаннями, що є у користувача, він дає додаткову інформацію до тієї, яка в людини вже є. Електронний же словник автономний та у застосуванні в автоматизованих системах не може розраховувати на вже наявні “знання” комп'ютера, необхідні для користування словником.

Еволюція лексикографії та електронної лексикології за останні роки може бути описана таким чином:

- у 1970-х рр. у машинних словниках (“Machine Readable Dictionaries”) були прості послідовні словникові статті, проілюстровані фотокомпозицією;
- на початку 1980-х років лексичні бази даних стали структурованішими, з багаторівневим підходом до даних, інтерактивні за своєю природою і часто містили експліцитну таксономію або ієрархію;
- наприкінці 1980-х рр. в основі лексичних знань з'являються як ієрархії, так й інші типи лексичних і семантичних відносин між концептуальними категоріями, вони були формалізовані; побудовано нові рівні доступу до даних та впроваджено механізми інтерференції та дедукції (зазвичай у формі концептуальних систем).

На сьогодні пріоритетною метою науковців є створення широкого поля лінгвістичних знань у формі лінгвістичних описів, якомога повніших і

багаторазово використовуваних, структурованих у велику базу лінгвістичних знань або в різні типи пов'язаних між собою лінгвістичних баз (бази граматичних знань, лексичних, текстуальних).

Завдяки численним машинним словникам можна отримати лексичну інформацію в багатомовному контексті для того, щоб створити єдину багатомовну базу лексичних знань. База знань матиме тоді своє джерело у загальній пов'язаній концептуальній/семантичній структурі, і, визначаючи зміст окремих слів у досліджуваних мовах, будуть наявними досить великі можливості підтримки інтенсивної моделі глибоких знань у створенні мови. Це включає основний загальний словник з фонологічною, морфологічною, синтаксичною і семантико-прагматичною інформацією, що асоціюється, здатна розширюватися в лексичних складових з великою варіативністю практичних систем мовного процесу.

При реорганізації машинних словників у таксономічній структурі машинні словники використовують як джерело знань.

Словник як база лексичних знань вважається найефективнішим механізмом класифікації, тобто емпіричним методом для ілюстрації концептів та різних типів лексичних/семантичних відносин.

Для автоматизації окремих етапів термінологічної роботи сьогодні створено чимало інструментальних засобів, проте немає універсального вирішення основних завдань вилучення термінології та ведення комплексного перекладацького ресурсу. Завдання вилучення термінології полягає в застосуванні статистичних метрик і лінгвістичних фільтрів. Створення основи комплексного електронного словника (КЕС) передбачає вилучення інформації з різних лексикографічних джерел, зокрема паперових, і об'єднання їх у єдиний ресурс. Розгляд особливостей його створення, вибору макро- та мікроструктури, а також способу структурування лексикографічної інформації становить особливий інтерес і в теоретичному, і в практичному плані.

У складі електронного словника прийнято розрізняти власне базу даних (колекцію словникових статей) та систему програм, яка здійснює роботу з цією базою. При розробці такого комплексу створюється вихідний лінгвістичний ресурс, призначений для формування КЕС. Це безліч статей з різних словників. Статті також оформлені як база даних. Створення такої бази даних є надзвичайно трудомістким процесом, значно спростити і прискорити який може автоматична компіляція бази з паперових словників, що вже існують, перетворених в електронну форму шляхом сканування за допомогою сучасних засобів розпізнавання тексту.

Для розуміння доцільності використання баз даних слід розуміти у яких типах словників її використовують (див. табл. 1.1)

Таблиця 1.1 - Типи електронних словників

№	Тип
1	Електронний словник – електронний документ, що відтворює сторінки традиційного паперового словника. Його функції обмежені, відіграє допоміжну роль та недосконалий при використанні.
2	Словник-програма - ПЗ, що розміщене на комп'ютері користувача. Як правило, електронні словники такого типу - це зручна і легко налаштовувана програмна оболонка, що працює зі словниковими базами даних. Має налаштування інтерфейсу користувача і дозволяє інтеграцію з іншими Windows-додатками: MS Word і т.д.
3	Мережевий словник (програма перекладу якого розміщена на віддалених серверах) - не вимагає наявності відповідного програмного забезпечення на персональному комп'ютері, але передбачає можливість роботи в мережі Інтернет.

4	Словник-форма на сайті, який звертається до сервера. Кожен користувач Інтернету, який має власний сайт, може розмістити на ньому On-line словник. Достатньо розмістити на своєму сайті форми On-line словника та перекладача. З їх допомогою відвідувачі сайту зможуть перекладати слова та цілі пропозиції. Форми дозволяють відвідувачу сторінки з'єднатися з відповідними серверами та отримати переклад введеного тексту.
5	Словник-програма у мобільних пристроях (планшетах, смартфонах). Мають зручний інтерфейс, швидкий переклад потрібного слова, наявна велика кількість словникових статей при малому споживанні пам'яті, можливість встановлення кількох словників, можливість отримувати переклад слів не виходячи з інших програм.
6	Словник-пристрій, у якому жорстко прописується програма, що здійснює словниковий переклад та додаткові функції. Пристрої обладнані сенсорним екраном і можуть керуватися як із клавіатури, так і спеціальним пером. Деякі моделі мають електронну записну книжку, яка дозволяє вести записи англійською та українською мовами та захищає паролем доступ до даних. Вбудований цифровий диктофон дозволяє робити записи, передбачений обмін даними з персональним комп'ютером.

Отже, створення електронного словника передбачає проектування складної бази даних, що має комплексну систему внутрішніх та зовнішніх зв'язків, організації її компонентів. Єдиної жорсткої схеми етапів проектування електронного словника у формі бази даних немає. Однак необхідними етапами

його створення, що передують технологічному, є аналітичний та концептуальний, нехтування якими може призвести до створення продукту, що не відповідає вимогам сучасної лексикографії. Особливо ретельно слід підходити до розробки електронних словників, призначених для використання у навчальному процесі – ігнорування аналітичного та концептуального етапів створення освітнього ресурсу підвищує дидактичні ризики його використання.

1.2 Типи баз даних словників

1.2.1 Теоретичні підґрунтя використання електронних баз даних для словників

Комп'ютерна лексикологія вважається актуальною та перспективною наукою, оскільки швидкий ритм сучасного життя демонструє швидкі зміни в мові і тому словники повинні змінюватись до відповідних умов. Електронний словник – це особливий лексикографічний об'єкт, у якому може бути реалізовано і введено до обігу багато продуктивних ідей, які з різних причин не мали попиту в паперових словниках. Для масових програмних продуктів, якими є електронні словники, характерними є часті зміни версій та іноді наявність зворотнього зв'язку з тисячами користувачів. Автори таких словників можуть отримати відгуки реальних користувачів, проаналізувати побажання чи претензії клієнтів, та потенційно внести необхідні зміни в базу даних, збільшити функціонал чи вирішити проблеми технічного характеру.

Оптимальним форматом зберігання множини однотипних даних є таблиці реляційної бази даних (БД). Даний підхід забезпечує простоту та якість зберігання, обробки та запису даних. Дані в таблицях зберігаються у структурованому та компактному вигляді. Завдяки можливості використання непроцедурної мови структурованих запитів (SQL) немає необхідності дбати про фізичний формат даних та створювати процедури читання та запису з файлу, які враховують формат зберігання даних. Система управління базами даних (СУБД) забезпечує автоматичне перетворення непроцедурних команд

на обробку та перетворення даних на набір команд обробки фізичних даних (таких як відкриття файлу, пошук у файлі, виділення блоків символів, їх читання або запис та перетворення до формату записів). Крім зазначених переваг, СУБД автоматично контролює цілісність даних, їх відповідність заявленому типу, дотримання обмежень (наприклад, унікальність), кешування даних тощо.

Проектування бази даних, за Є. Карпіловською, передбачає два етапи: 1) інфологічний – етап відбору інформації та її структурування, тобто етап внутрішньої формалізації інформації, етап моделювання інформації; 2) датологічний – етап оформлення інформації відповідною мовою подання, придатною для комп'ютерного опрацювання, тобто етап зовнішньої формалізації інформації, етап моделювання її форми, перетворення інформації на дані [21, с. 34].

Автоматичне кешування СУБД є додатковим потужним засобом оптимізації роботи прикладних програм. При кешуванні, вибрані дані розміщуються в оперативну пам'ять і при повторному запиті (що при роботі зі словами є частою операцією) просто зчитуються з неї, що прискорює роботу словника. Вимоги до різних виділень у межах тлумачної словникової статті не накладають обмежень використання СУБД, оскільки у поля таблиць можуть бути записані будь-які символи, а додаток може трактувати деякі з них як спеціальні символи і відповідним чином перетворювати текст. Додатковими плюсами використання СУБД для зберігання даних та роботи з ними є відкритість формату, переносимість та універсальність. Створювані блоки даних, враховуючи задоволення основним вимогам (ім'я таблиці, назви та типи полів) можуть легко додаватися до існуючих блоків або за необхідності замінювати їх.

Слід зазначити, що ці маніпуляції з даними здійснюються як роботи із записами таблиці, тобто. запис даних здійснюється блоками з іменованими елементами («записи» чи рядки), а вибрані дані є табличний блок із кількох рядкових блоків із іменованими елементами (деяка таблиця). При цьому

елементи, що мають однаковий номер у рядках, мають однакове ім'я та тип у таблиці (поле або стовпець).

Виходить своєрідний двовимірний масив з іменованими стовпцями різних типів та нумерованими рядками, що включають набір даних, що відповідає набору стовпців. Про цей блок може бути легко отримана необхідна інформація (кількість рядків, номер поточного рядка, кількість стовпців та їх типи). Такими блоками легко маніпулювати: здійснювати різні переходи по рядках із можливістю циклів, звернення до елементів рядка на ім'я поля чи за номером, перетворення даних, вторинну вибірку та відображення всього вмісту блоку.

Використання СУБД не накладає значних обмежень на швидкість роботи з даними, порівняно з файловою системою. Поява тимчасових затримок може виникати внаслідок використання не оптимальних шляхів роботи з даними, спроб максимально універсалізувати роботу з даними та у зв'язку з використанням об'єктно-орієнтованого середовища програмування та сучасної ОС. Але з урахуванням зростання обчислювальної потужності і швидкості сучасних ЕОМ, цей недолік матиме мале значення.

При створенні самим користувачем індивідуального чи корпоративного тлумачного/термінологічного словника суттєвою є функція заповнення словника у частині тлумачних словникових статей для словника вибраної проблемної області. Передбачається, що словник завжди “занурений” у безліч представлених у морфологічному словнику слів (їх обсяг еквівалентний кільком мільйонам словоформ).

Організація оболонки комплексу така, що з заповненні користувачем тлумачної компоненти словника не потрібно його переінсталяція.

Наповнення словника може умовно включати кілька етапів: початкове заповнення бази тлумачних словникових статей, додавання до вже частково заповненої бази нових статей, заміна однієї статті іншу і коригування тексту вже занесеної статті. Очевидно, що це дозволяє динамічно поповнювати та виправляти базу даних для тлумачних статей прямо в процесі роботи зі

словником, оскільки в оболонці словника незаповненими залишаються тільки мето- поля в таблицях опису тлумачних статей, а в словнику, що реально діє, ці поля доступні коригування самим користувачем.

Для реалізації будь-яких етапів наповнення необхідний редактор із досить розвиненою стандартною системою команд із запису, виправлення, заміни тощо. Цей редактор також повинен надавати користувачеві засоби форматування тексту: завдання шрифтового стилю, кольорів, вставки зображень і т.д.

У зв'язку з прийнятим рішенням використовувати БД для зберігання даних для реалізації системи необхідно вибрати програмний засіб, що дозволяє максимально використовувати його можливості. Комплекс як програмний додаток повинен маніпулювати порівняно невеликими обсягами даних, бути недорогим в експлуатації та за собівартістю, його доцільно реалізувати в системі, яка дозволяє створювати файл – серверні програми з розширеними функціями. Оптимальним засобом, який відповідає цим вимогам, є Microsoft Access. Даний засіб дозволяє в повному обсязі реалізувати необхідні функції і створити, як кінцевий продукт, систему, що включає модуль, орієнтований для використання в середовищі Windows та MacOS.

На сучасному етапі розвитку лексикографії слід відзначити, що під словником розуміється довідник, що в собі несе енциклопедичні відомості про термін та надає користувачам інформацію про реалії, до яких відноситься термін. Слід зазначити, що словники призначені, в першу чергу, для фахівців певної галузі науки. Також ці словники можуть поділятися на такі, що мають паперові прототипи та ті, що не мають своїх паперових прототипів. Якщо електронний словник має вихідний (паперовий) варіант, то він в свою чергу може ще поділятися на такий, що відповідає паперовому варіанту та такий, що не відповідає. Якщо проаналізувати електронний термінологічний словник, то можна побачити, що він може бути укладений за двома принципами: 1) за алфавітом; 2) за тематикою.

Отже, специфіка і переваги електронних словників порівняно з паперовими здаються беззаперечними. Саме ці переваги стали підґрунтям початку використання електронних баз даних в лексикографії. По-перше, це значно більший обсяг інформації та доступна ціна, оскільки електронний словник знаходиться у вільному доступі, його легше скопіювати чи перенести з одного пристрою на інший. Ще однією особливістю є можливість швидкого знаходження потрібної інформації завдяки функції глибинного пошуку інформації по базі даних.

1.2.2 Типи баз даних

При проектуванні формату електронного словника необхідно враховувати фактори, пов'язані з особливостями його функціонування в конкретному прикладному середовищі, такі як клас завдань, для якого призначається система, кваліфікація та рівень підготовки користувача, потенційні можливості системи, адаптація до інших предметних областей, перспективи розвитку даної предметної галузі, середовища функціонування системи, питання її комерційного використання. Ці чинники, поруч із можливостями замовника у фінансуванні розробки, у забезпеченні технікою, інструментальним програмним забезпеченням, з можливостями програмістського колективу, визначають вибір засобів розробки (мови програмування, СУБД).

Доцільно припустити, що у процесі розробки додатків братимуть участь як користувачі, і програмісти/розробники. Зважаючи на те, що не всі завдання можна вирішити методом розкручування на рівні користувача, система повинна передбачати можливість розширення і на рівні програміста (розробника).

Користувачеві має бути представлена інформація про функції та процедури системи для можливості професійної обробки даних. Таким чином, необхідно створити багаторівневий словник процедур та функцій, з метою

спрощення їх застосування користувачем. Microsoft Access має необхідні функції, що дають користувачеві можливість налаштувати своє робоче місце на свій смак. Інтерфейс системи модифікуються шляхом додавання потрібних і видалення непотрібних йому пунктів ієрархічного меню, процедур та функцій. У системі реалізується можливість додавати власні таблиці, форми та кнопки, що дає можливість не лише редагувати наявний словник, але і створювати схожі електронні словники у майбутньому, змінивши лише його наповнення та частково функціонал.

Користувачеві необхідно вільно спілкуватися з доступними для нього даними системи. Це досить складне завдання. У цій системі його пропонується вирішити за допомогою багаторівневих словників даних, які в залежності від рівня доступу користувача наочно представлятимуть йому доступну структуру даних, тим самим спрощуючи складання запитів і звітів. Користувач може складати свої таблиці, включаючи їх за своїм бажанням для загального користування, при цьому словник даних буде поповнюватися.

Під час проектування складних систем аналітик повинен добре представляти загальну організацію даних. Дані системи описуються за допомогою таких понять, як потік даних, сховище даних, процес та зовнішня сутність. Під потоком даних розумітимемо спосіб передачі інформації з однієї частини моделюється системи в іншу. Тоді процес - операція (група операцій), що перетворює вхідні потоки даних у вихідні, а сховища - тимчасові зрізи потоків даних. Зовнішню сутність визначимо як джерело або приймач даних системи, що не бере участі в загальному процесі обробки.

Для того, щоб словник даних відповідав задачі проектування, його елементи повинні містити опис потоків, сховищ, композиції комплексних даних (розчленовуються на елементарні), що рухаються потоками, і групових даних сховищ, опис деталей відносин між сховищами.

Перейдемо тепер до класифікації даних з погляду доступу до них користувача (адміністратора) системи. Зауважимо, що ідеологія предметно-орієнтованої оболонки припускає відсутність опису (відображення) деяких

даних у словнику системи. Здебільшого це дані, пов'язані з налаштуванням та життєзабезпеченням системи, захистом від несанкціонованого доступу тощо. Розробник програм у цьому випадку зможе отримати необхідну додаткову інформацію особливо.

Виходячи з концепції предметно-орієнтованої оболонки, словник повинен містити опис структури даних, визначеної розробником (що поставляються із системою) і певною користувачем, характерною лише для конкретного АРМу. Деякі елементи структури користувача в силу локальності можуть не включатися до загального словника даних.

Велику роль також відіграє фактор доступності електронних баз даних. Навіть не в кожному великому місті можна знайти паперові видання великих іноземних словників. При цьому існує значна кількість різних безкоштовних Інтернет-проектів (як вітчизняних, так і зарубіжних), що поширюють лексикографічні матеріали. Другий і не менш важливий аспект доступності - ціновий: більшість вітчизняних словників, що поширюються на CD/DVD-ROM чи в Інтернеті, коштують значно дешевше від своїх паперових аналогів. Привабливими факторами для користувача є інтерактивність сучасних електронних словників, їх актуальність, оновлюваність, зручний для користувача інтерфейс та різноманіття підтримуваного ПЗ.

Сучасні електронні словники крім того, що мають великий обсяг, що не впливає на розмір носія, мають і функціонал глибинного пошуку, що знаходить слово або словосполучення за кілька секунд. Причому шукати можна у будь-якій формі. Деякі, наприклад Lingvo, вбудовуються у всі основні офісні програми і виділене слово можна перекладати лише натисканням кількох кнопок.

Дуже важливо, що електронні бази даних використовують останні досягнення лексикографії. Кожне значення в електронному словнику супроводжується синонімами, антонімами, прикладами вживання, лінгвістичною інформацією. Зручно те, що, не виходячи з основної статті, можна відкрити вікна синонімів, антонімів і т. д. і вивчати їх одночасно.

Кожен електронний словник використовує банк або базу даних. Банк даних являє собою автоматизовану інформаційну систему, яка містить централізоване збереження і колективне використання даних. До неї входять одна або більше баз даних, довідник баз даних, бібліотека запитів та прикладних програм.

Очевидним є те, що термінологічні банки даних містять в собі бази даних, де зазначено останню словникову інформацію з якоїсь вибраної галузі знань або певного тематичного змісту. Важливим є також те, що ці автоматизовані інформаційні системи можна використовувати для створення електронних словників, які різняться за тематикою та видами. Вони дають можливість записувати термінологічні дані всіх предметних областей в електронній формі та постійно оновлювати їх. Термінологічні банки даних об'єднують кращі якості електронних словників. Перевагою термінологічних банків даних є те, що в них завжди міститься актуальна та правильна інформація. Термінологія постійно вдосконалюється, додається і змінюється. Паперові видання не встигають так швидко оновлюватися та доповнюватися, а сучасні електронні бази даних цих проблем не мають. Оновити цілий банк даних може і один лексикограф, який має необхідне ПЗ, електронний пристрій (комп'ютер) та трохи часу. Також сучасні програми чи боти (алгоритмічні програми, що виконують лише задані функції) дають можливість автоматично поповнювати банки даних, що ще більше спрощує та пришвидшує поповнення словника актуальною інформацією.

Незважаючи на безумовну популярність електронних словників у широких колах користувачів, серед учених немає одностайної думки щодо стадій проектування цього лексикографічного продукту. Більш загальновідомі саме ті етапи створення словників, що передбачають конкретні технічні рішення. Найчастіше створення словника рухається від наявної програмної оболонки. Разом з тим процедурам реалізації словника передують дуже важливі етапи.

Зокрема, створення будь-якої електронної бази даних у формі словника має починатися з аналітичного етапу, який передбачає аналіз реальної ситуації на ринку лексикографічної продукції в конкретній галузі та реальних потреб користувачів, визначення актуальності та доцільності створення нового словника, дослідження факторів, що впливають на вибір його параметрів.

Серед чинників, що впливають на параметри словника (бази даних) та процес його створення, розрізняють власне лексикографічні та зовнішні. Перші пов'язані із задоволенням потреб користувачів словника, другі – коригують проект словника відповідно до реальних умов.

До лексикографічних належать такі фактори: категорія користувачів, матеріал, характер операцій, інформаційні потреби користувачів та потреби, пов'язані з особливостями пошуку та сприйняття інформації. Зовнішніми чинниками вважають ресурси, вимоги сторін, які надають ці ресурси, обмеження, пов'язані з носієм інформації.

На вибір предметної області словника можуть також впливати: соціальне замовлення, рівень предметної компетенції укладача, наявність доступу до матеріалів, специфіка обраної галузі.

На концептуальному етапі на основі аналізу даних, отриманих у ході попереднього етапу, розробляють загальну концепцію словника: визначають його тип та призначення, встановлюють принципи опису лексикографічного матеріалу, проектують функції, макро- та мікроструктуру словника, здійснюють відбір матеріалу для нього (першоджерела, друковані лексикографічні) роботи, кодекси номенклатур, авторські напрацювання тощо).

Зазвичай електронні словники в формі баз даних, адресовані людині, відрізняються від паперових словників наявністю в них технічного інструментарію, що дозволяє надавати користувачеві словниковий контент, релевантний його запиту: морфологічний та синтаксичний аналіз, повнотекстовий пошук, гіпертекст, розпізнавання та синтез звуку, а також ПЗ дозволяє надавати цей зміст у різний спосіб: аудіо, графічні засоби,

послідовність змісту. Тому в проектуванні словників, орієнтованих на людину як кінцевого користувача, необхідно враховувати і деякі неінформаційні потреби (ергономічну, економічну та естетичну).

З одного боку, електронний словник є лексикографічним об'єктом, тому створення може здійснюватися з урахуванням загальних принципів опису лексикографічних одиниць: “Історія лексичної системи мови – це в основному історія поповнення її новими словами” [33, с. 26]. Зокрема, називають п'ять основних принципів лексикографічного опису:

- 1) наступність лексикографічних творів – опис певного словникового матеріалу завжди спирається на існуючі лексикографічні традиції;
- 2) значна роль суб'єктивного чинника у створенні словників;
- 3) обумовленість жорстким прагматизмом;
- 4) нормативність у відборі лексики;
- 5) теоретична та практична багатоплановість лексикографічних творів.

З іншого боку, враховуючи нову специфічну форму існування, електронні словники потребують формулювання нових принципів створення, до яких відносять модульність, динамічність, гнучкість, збалансованість та дружність.

Важливим типологічним параметром проектування будь-якого словника є функціональна обумовленість. Домінантний параметр словника відображають чотири універсальні функції: довідкова (інформативна), систематизувальна, навчальна та нормативна.

1.3. Використання онтології при створенні словника Термін — це слово чи словосполучення, що означає поняття, переважно у формі іменника або іменної групи. Поняття також сприймається як одиниця, що відображає всі чи деякі властивості конкретного чи абстрактного, реально існуючого чи уявного об'єкта. Поняття існують як абстрактні сутності незалежно від термінів, які їх виражають. Варто зазначити, що не всі розробники тезаурусу чітко розділяють *поняття* та *терміни*.

Переходячи до трактування онтологій, розглянемо їх визначення та призначення. Неформально онтологія є вченням про буття, субстанцію, матерію, простір, час, рух, причинність тощо та їх опис. Цей опис складається з термінів та правил використання цих термінів, що обмежують їх значення у межах конкретної області.

На формальному рівні онтологія - це система, що складається з набору понять та набору тверджень про ці поняття, на основі яких можна описувати класи, відносини, функції та індивіди.

В останні роки розробка формальних описів термінів все частіше звертає на себе увагу науковців. Онтології ми можемо зустріти щодня. Це і категоризація продуктів у супермаркеті, Інтернет-магазини з характеристиками техніки чи одягу, і тд. Вчені різних галузей знання мають на меті розробити онтології, що будуть універсальними та модифікованими, використовуватись для зберігання інформації у конкретній галузі.

Онтологія визначає загальний словник для вчених, яким потрібно спільно використовувати інформацію у предметній галузі. Вона включає машинно-інтерпретовані формулювання основних понять предметної галузі та визначає відносини між ними.

Спільне використання людьми чи програмами загального розуміння структури інформації - це одна із найбільш загальних цілей розробки онтологій. Наприклад, декілька інтернет-магазинів мітять специфічну інформацію про смартфон, і при цьому використовують одну й ту ж онтологію термінів. Різне ПЗ, що використовується для індексації та пошуку інформації в браузері зберігає та класифікує подані технічні характеристики смартфона. Це ж ПЗ потім може пропонувати користувачам саме ці сайти при пошуку або таких смартфонів, або таких характеристик.

У проектуванні онтологій умовно можна виділити два напрямки, які до певного часу розвивалися окремо. Перший напрям був націлений на подання онтології як більше формального комплексу, який заснований на математично точних правилах. Другий напрям мав більше акцент на комп'ютерну

лінгвістики та когнітивні науки. Онтологія розумілася як система абстрактних понять, що існують лише у свідомості людини, яка може бути виражена природною мовою (або засобами якоїсь іншої системи символів). При цьому зазвичай не робиться припущень про точність чи несуперечливість такої системи.

Таким чином, існує два невзаємозамінні підходи до створення, класифікації та дослідження онтологій. Перший базується на логічних правилах та способах подачі та збереження інформації (предикатів першого порядку, дескриптивної, модальної тощо). Другий має акцент на дослідженні природних мов та, інколи, семантики, створює онтології на великих текстових корпусах.

Науковці намагаються створити більш універсальну онтологію, яка міститиме в собі переваги обох підходів: математичного та лінгвістичного. В результаті це дасть великий крок у розвитку подачі та збереження інформації.

Загальні онтології описують найбільш загальні концепти (простір, час, матерія, об'єкт, подія, дія тощо), які незалежні від конкретної проблеми чи області. До цієї категорії потрапляють і онтології уявлення, і онтології верхнього рівня.

Кожне слово народжується в мові для того, щоб функціонувати, жити: „Слово – не лише ідеальний адекват дійсності; будучи самою дійсністю (матеріальною, духовною), воно здатне поширюватися в просторі і часі, нести інформацію, випромінювати емоційно-експресивну енергію. Слово живе своїм життям” [32, с. 6–7].

Онтологія, орієнтована на конкретне завдання - це онтологія, що використовується конкретно прикладною програмою і містить терміни, що використовуються для розробки ПЗ. Вона відображає специфіку програми, але може також містити деякі загальні терміни.

Електронний словник, де при розробці використовувався принцип онтології, дозволяє швидко знайти потрібне слово. Також функціонал враховуватиме морфології та надасть можливість використати глибинний

пошук слів та словосполучень, зразків використання, чи переклад на іншу мову.

Наприклад, це такі, внутрішньо влаштовані як бази даних зі словниковими статтями, словники: онлайн-сервіси: FreeDict, Jargonfile, Slovoed, WordNet; програми: AtomicDic, GoldenDict, StarDict; програми, веб-сайти: ABBYY Lingvo, DICT; мережеві протоколи: Мультитран, Polyglossum.

В останні роки розвиваються сучасні програмні продукти, такі, як FoxPro, Delphi і т.д., які покликані вирішувати проблеми користувача самим користувачем, більш того, розроблені цілі методики створення систем, що адаптуються, які «повернені обличчям» до користувача.

Отже, важливою особливістю електронного словника є його різноманітний функціонал та можливість створювати численні зв'язки між базою даних та відображуваними словниковими статтями. Програмне ж забезпечення Microsoft Access та його різноманітний та професійний функціонал максимізують універсальність словника та його продуктивність, дають користувачеві можливість редагувати всі дані та вносити нові.

1.4 Літературна ономастика і поетонімографія

Ономастика - розділ мовознавства, що вивчає будь-які власні імена. Ономастика має досить довгу історію, окремі її відлуння можна знайти ще в античності. Нотатки про імена та їх значення присутні ще в працях Арістотеля, де філософ зауважує, що ім'я є таким звукосполученням з обумовленим значенням безвідносно до часу, жодна частина якого окремо від іншого нічого не означає. Особливості власних назв осмислювали Платон і Плутарх. Пізніше питаннями власного імені та його теорії займалися Фома Аквінський, Томас Гоббс, Бертран Рассел та інші вчені. Класичну теорію власного імені розвивали А.Гардинер, Б.Рассел і багато інших.

У XIX - XX столітті теоретичні положення власного імені розробляють Н.М. Надеждин, А.Х. Сходів, А.М. Селіщев, Н.І.Толстой, В.А. Ніконів,

Е.М. Поспелов, Н.М. Подольська, А.В. Суперанська, Є. Курилович та ін. Оніми як елементи тексту вивчають І. Р. Гальперін, С. Г. Ілленко та ін.

Ономастика як наука відрізняється комплексністю: захоплює проблеми лінгвістики, літературознавства, історії, етнографії, географії та астрономії. Кількість та набір суміжних дисциплін: безпосередньо залежать від типу оніму. Наприклад, топонімія пов'язана з географією; етнімія. - з етнографією; а антропонімія може бути пов'язана як з історією; так і із етнографією.

Згодом у рамках ономастики формуються різні галузі. На сьогодні виділяють: описову ономастику, що дає загальнофілологічний аналіз і лінгвістичну інтерпретацію, зібраного матеріалу; теоретичну ономастику; прикладну ономастику, пов'язану з функціонуванням імен у живій мові та проблемами найменувань та перейменувань; історичну ономастику; етнічну ономастику, що вивчає виникнення назв етносів та їх частин у зв'язку з історією етносів; ономастика діалектна; споконвічна ономастика (сукупність споконвічних власних імен); ономастика міфічна, ономастика художніх творів, чи літературна, що становить розділ поезики.

Якщо ономастика мови вивчає реальні власні імена різних розрядів, то літературна ономастика, як і сама література, відображає фіктивну картину світу, використовує всі типи розрядів ономастичних одиниць. Щоправда, вважає В.І. Супрун, домінантною одиницею тут є антропонімія. Решта одиниць, на його думку, периферійні. Насправді домінантність тих чи інших одиниць у тканині літературного твору залежить від жанру, тематичної спрямованості твору, а також індивідуального характеру творчості письменника чи поета.

Літературна ономастика є порівняно новою дисципліною, хоча використання імені як художнього прийому зафіксовано ще в творах Горація. Після згадування актуальних тенденцій у сучасній лексикографії, передусім в автоматизованій лінгвістиці, а також визначення можливостей лінгвістичної системи, що підтримуються комп'ютером для обробки десятків тисяч

лексичних одиниць, для їх застосування в реальному світі, перейдемо до факту, що поетоніми грають ключову роль в нашому дослідженні, тому слід більше ознайомитися з їх функціями.

Однією з актуальних проблем сучасної української літературної ономастики є дослідження функціонально-стилістичних особливостей поетонімів у художньому творі. Кожна власна назва, що засвідчена в художньому творі, виконує декілька різних функцій. Функція конкретного поетоніма залежить від мети, яку автор твору хоче представити своїм читачам.

В сучасній лінгвістиці немає єдності думок науковців стосовно розрядів поетонімів за денотатом та класифікації всіх функцій. Більшість лінгвістів описують функції, що на їх думку, є найбільш точними. До вивчення функційного навантаження онімів художнього тексту зверталися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як О. Суперанська, Л. Белей, Ю. Карпенко, М. Мельник, В. Калінкін, Ч. Косил, Н. Васильєва та ін.

О. Суперанська класифікує функції поетонімів залежно від призначення:

1) апелятивна (закликальн); 2) комунікативна (ім'я відоме співрозмовнику і є основою повідомлення); 3) дейктична (назва є вказівкою на об'єкт); 4) експресивна (назва є виразником певних емоцій, почуттів).

Ю. Карпенко та М. Мельник висловили думку, що головною функцією власних імен в художніх творах є стилістична. Вони представили таку класифікацію функцій онімних одиниць: 1) номінативна – це суто називне значення оніма, яка стає панівною там, де переважає денотативний компонент семантики; 2) хронотопічна, яка стає провідною там, де онім вказує на певний час, місце або на одну з цих двох координат; 3) характеризувальна; 4) функція виразовості, образності, тропеїчності; 5) експресивна; 6) текстотвірна.

В. Калінкін класифікує поетоніми так: 1) мовні (номінативна, ідентифікаційна, диференційна); 2) характеризувальні; 3) власне поетичні, які дають змогу використовувати онім з метою формування виразності та образності.

Якщо брати до уваги напрацювання європейських дослідників, то чеський лінгвіст Ч. Косиль виділив такі функції поетонімів: 1) денотативну; 2) конотативну; 3) асоціативну; 4) експресивну; 5) емоційну; 6) стилістичну; 7) естетичну.

Також відсутня одноголосність науковців щодо класифікації онімів залежно від денотата. В. Бондалетов виокремлює: антропоніми (імена, прізвища); топоніми (географічні об'єкти); космоніми (назви об'єктів космічного простору); зооніми (назви тварин); хрематоніми (предмети матеріальної культури, науки, книги, журнали).

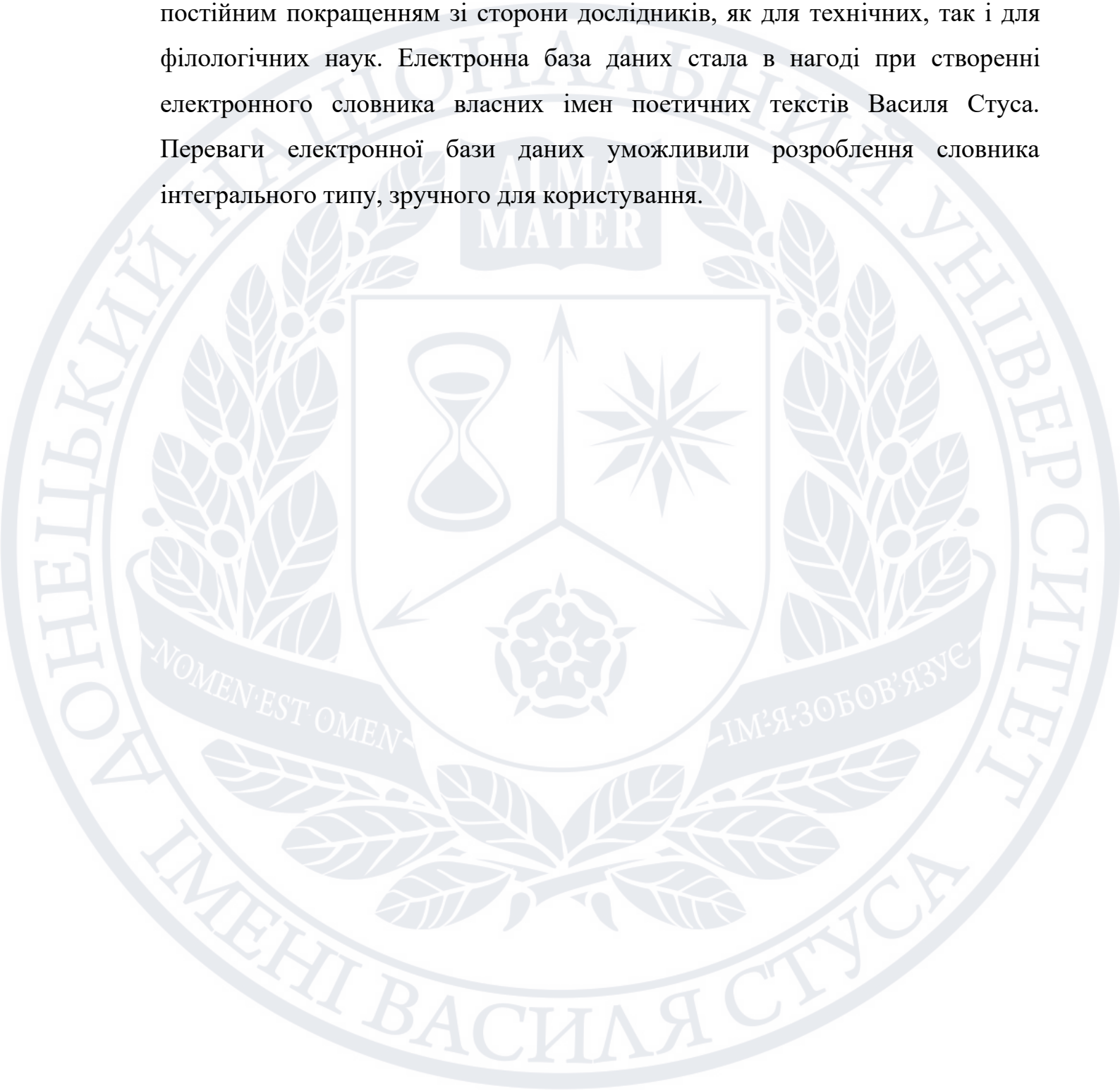
О. Суперанська представила наступну класифікацію: антропоніми, зооніми, міфоніми, топоніми, серед яких виокремлює ойконіми, урбаноніми, хороніми, гідроніми, а також космоніми, астроніми, хрематоніми, фітоніми, назви засобів пересування, сортові та фірмові назви, назви підприємств, об'єднань, товариств, хрононіми, назви органів періодичного друку, назви свят, ювілеїв, назви творів літератури та мистецтва, документоніми, назви стихійного лиха, фалероніми.

Більшість лінгвістів не можуть дійти єдиної думки стосовно поділу функцій поетонімів. Роль власних імен художнього тексту залежить від автора, жанрової належності та функціонування імені в найближчому контекстному оточенні.

Висновки до розділу 1

База даних є однією з найкращих форм збереження та класифікації даних, які використовуватимуться для словника. Електронний формат, багатофункціональність, велика кількість налаштувань, зручність та легкість для користувача (малий об'єм, можливість відкривати словник за допомогою ПК та мобільних пристроїв) є ключовими причинами, чому бази даних стали основою побудови словників різних типів та форматів. Оскільки інформаційні та прикладні технології постійно розвиваються, то і бази даних актуалізуються, розробники додають новий функціонал та розширюють

технічні можливості ПЗ. В майбутньому очікуємо на швидкий розвиток електронної лексикографії, що використовуватиме онтології для класифікації та збереження даних, оскільки онтології також зараз перебувають під постійним покращенням зі сторони дослідників, як для технічних, так і для філологічних наук. Електронна база даних стала в нагоді при створенні електронного словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса. Переваги електронної бази даних уможливили розроблення словника інтегрального типу, зручного для користування.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО
СЛОВНИКА ВЛАСНИХ ІМЕН
ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ВАСИЛЯ СТУСА

2.1 Джерела онімів та структура словникової статті

“Укладання словника будь-якої мови повинно спиратися не тільки на зразкове знання цієї мови у всіх її жанрово-стильових різновидностях та інколи і її діалектів, а й на глибоке наукове розуміння структури цієї мови і законів її розвитку” [13, с. 8]. Організація масиву інформації у словнику може мати різноманітну та складну структуру, єдиної загальноприйнятої термінології за структурою електронного словника немає.

Традиційно словникову статтю вважають, як мінімум, двокомпонентною – у ній виділяють реєстрову (ліву) та інтерпретаційну (праву) частини. Ліва чи реєстрова, лексикографічна частина – це, зазвичай, будь-яка одиниця мови, що є об'єктом лексикографування. Безліч таких одиниць словника визначає його реєстр. Структура та зміст правої частини словникової статті залежить від типу словника; тут наводиться лінгвістичний опис відповідної реєстрової одиниці (її значення, переклад на інші мови, наголос, лексичні, граматичні характеристики та ін) або міститься різноманітна інформація про те, що вона позначає.

Реєстрові одиниці у словнику пов'язані між собою численними структурно-семантичними зв'язками та у своїй сукупності утворюють певну систему, яка реалізує задуми та цілі його укладачів. З іншого боку, словникові статті будь-якого словника повинні мати тотожні схеми описи однотипних елементів лексикографічних структур. Сукупність правил, прийомів та засобів опису реєстрових одиниць створюють метамову словника. Водночас терміни «ліва» та «права» частини словникової статті є умовними, оскільки в деяких

типах словників спостерігається «чергування» або «змішення» елементів структур реєстрової та інтерпретаційної частин.

Ліва частина словника – це перелік певних одиниць: слова, терміни, морфеми, словосполучення тощо. Ці одиниці пов'язані між собою системними відносинами, які перелік сортуються певним чином (наприклад, за абеткою). Права частина словника містить інформацію про одиниці лівої частини, а саме: тлумачення (значення), написання, вимова, граматичні та похідні форми, функції, синоніми, етимологію, ідіоматику, вживання, іншомовні відповідності, енциклопедичну інформацію, довідкові дані, систематичний опис тощо. Дослідник пропонує розглядати як “ліву” частину будь-якої одиниці, про які автор словника повідомляє релевантну при призначенні словника інформацію, а як “праву” власне цю інформацію незалежно від місця розташування її у словнику.

“Якщо хтось скаже, що словник починається з того моменту, коли він більше не подає значення слів, а лише їхні завдання, то це значить, що те, що зазвичай розуміється як функція та метод словника, суперечить значній частині сучасних уявлень про те, як функціонує мова як частина комунікативного процесу” [65, с. 6].

Вчені зазначають, що з розвитком комп'ютерних технологій питання про впорядкування одиниць словника частково втратило актуальність, адже в пам'яті комп'ютера словник зберігається у специфічному машинному уявленні, а «вхід» у словник стає можливим практично через будь-який параметр чи поєднання параметрів. Гіпертекстова структура електронного словника змушує переосмислити традиційне розуміння терміну *композиція*. У контексті електронного словника композицією можна було б назвати його меню або інтерфейс. Але це лише «зовнішнє» виявлення композиції. Користувач може створювати власне композиційне рішення, активізуючи інформаційні зони словника відповідно до власного запиту.

Проектування структури словника доцільно розпочинати з проектування структури мікростатей – одиниць словника чи одиниць правої

частини інформації про них. Насамперед складають класифікацію мікростатей, проектуючи їх наповнення та структуру, а потім об'єднують. Мікростаття одиниці словника з перекладними відповідностями утворює в багатомовному словнику тип словникової статті.

Лексикограф вважає словникову статтю найважливішою частиною словника. Мікроструктура словника, або модель комплексної словникової статті може містити такі компоненти: заголовну одиницю (слово, словосполучення, морфема, фразеологізм тощо), граматичну характеристику (частина мови, рід, число тощо), фонетичну характеристику (транскрипція, наголос, інтонація), семантизацію великої одиниці (тлумачення, дефініція, перекладний еквівалент, синоніми), що поєднуються інформацію (словосполучення з великою одиницею), фразеологічні звороти, словотвірну характеристику, етимологічну та історичну характеристики, ілюстрації з вживання (слово, лексикографічні позначки (граматичні, семантичні, стилістичні, спеціальні, емоційно-експресивні, хронологічні тощо), посилання, енциклопедичну інформацію.

При традиційному підході мінімальною одиницею доступу є лексема (ім'я словникової статті): потрібно прочитати всю статтю, щоб визначити, чи міститься у ній відповідь на запит. Для таких словників, як оксфордський, це є серйозною проблемою. Користувач хотів би, щоб словник максимально локалізував релевантну інформацію. При цьому не йдеться про автоматичний вибір перекладного еквівалента (якщо ми говоримо про перекладний словник).

Форматом статті електронного (комп'ютерного) словника вважається модель організації, розміщення та графічного подання у словнику інформації про подані в ньому мовні об'єкти. Зонний принцип запису мовної інформації є гнучкою моделлю, в якій кожному типу інформації відведено окрему зону і значущою є сама наявність/відсутність таких зон. Вироблення такого формату складає разом із створенням бази даних та лексикографічного процесора є невід'ємною складовою процесу створення електронного словника.

Команда розробників електронної бази даних зазвичай створює словник, що дозволяє кожному користувачеві просто і зручно, а також швидко знайти будь-яку інформацію.

При цьому не йдеться про автоматичний вибір перекладного еквівалента (якщо говорити про перекладний словник). Словникова відповідь може давати дуже різноманітну інформацію про слово чи словосполучення, а не просто перекладну відповідність, що передбачає активний вибір користувача з кількох можливих добре обґрунтованих альтернатив. Електронний словник може бути дво- і більш спрямованим, тобто дозволяти перекладати слова в обох напрямках і навіть з однієї мови на іншу за допомогою третьої (мови-посередника).

Укладання словника будь-якої мови повинно спиратися не тільки на зразкове знання цієї мови у всіх її жанрово-стильових різновидностях та інколи і її діалектів, а й на глибоке наукове розуміння структури цієї мови і законів її розвитку” [24, с. 126-127].

Фундаментальні словники відрізняються значним обсягом, найчастіше будучи багатотомними та вимагають виконання великого обсягу роботи для створення. Як правило, над створенням словників працюють великі колективи лінгвістів упродовж тривалого часу. У зв'язку з цим виникає необхідність автоматизації багатьох операцій, пов'язаних зі створенням і зберіганням статей тлумачного словника. При створенні програмного забезпечення для такої автоматизації слід враховувати низку чинників:

1. У створенні однієї словникової статті одночасно може брати участь кілька осіб. Ці люди можуть виконувати різні ролі, наприклад: укладачі та редактори, які повинні мати різні права (для прикладу, редагування чи лише перегляд).

2. Для створення словника потрібні значні обсяги інформації з можливістю швидкого пошуку та доступу до неї, що зумовлено не лише великою кількістю словникових статей, але й у деяких випадках необхідністю зберігати історію їх змін та іншу інформацію щодо історії їхньої розробки.

3. Словникові статті зазвичай мають деяку загальну структуру, але при цьому, залежно від мети створення словника, можуть мати істотні структурні відмінності від звичної структури.

4. Словникові статті тлумачного словника можуть посилатися одна на одну.

5. Словникова стаття, що вийшла, повинна виводитися у вигляді максимально близькому до того, який буде в друкованому варіанті словника, і мати можливість легко переноситися в сучасні текстові процесори.

Зазначені особливості пред'являють низку істотних вимог до архітектури створюваного додатка, і до технологій, що використовуються при створенні додатка.

“Створення словника передбачає прийняття рішень: великих рішень на етапі планування та - по мірі реалізації проекту - менших на щоденній основі” [51, с. 27].

Зазвичай витрати на створення словників не передбачають додаткових витрат на закупівлю дорогого комерційного програмного забезпечення, тому нами було обрано програму Microsoft Access, яка є надзвичайно популярною та доступною на всіх сучасних операційних системах.

Для зберігання словникових статей словника та супутньої інформації бажано використовувати технології, що дозволяють не тільки зберігати великі обсяги даних, а й виконувати пошук за цими даними з максимально можливою швидкістю. Даним вимогам відповідають реляційні системи управління базами даних (СУБД). Як систему такого типу нами було обрано Microsoft Access. Дана система забезпечує високу продуктивність створення, редагування та перегляду словникових статей та супутньої інформації, є мультиплатформною, тобто може використовуватися на різних операційних системах та поширюється безкоштовно.

Коректне відображення словникових статей вимагає технології, що дозволяє оформляти текст з різними стилями шрифту, індексами, рядом спеціальних знаків, тому використання Microsoft Access є найбільш

ефективним, оскільки функціонал дозволяє вносити безліч необхідних змін в словникові статті у будь-який час.

Одним із найважливіших елементів клієнтської частини є інтерфейс редагування словникової статті. Система Microsoft Access розроблялася як максимально універсальна, тому її переваги значно допомогли при створенні словника.

Комп'ютеризація праці термінографів, безсумнівно, значно полегшує розроблення, оцифрування або редагування словників. “Технологічна революція і пов'язані з нею досягнення в галузі дескриптивної лінгвістики та лексикографії більше не дозволяють нам покладатися на інтуїтивну роботу лише людей” [55, с. 13].

Наш електронний словник, як і інші інформаційно-довідкові системи, побудований на основі бази даних. Комп'ютерно-інформаційні технології дозволяють ефективно оптимізувати безліч параметрів словника. Для прикладу макро- і мікроструктуру, модифікація кількості та об'єму словникових статей, подачу інформації у різних форматах (текст, таблиці, форми, кнопки), коригування та доповнення бази даних вже після її створення, ефективне структурування інформації завдяки поділу її на структурні елементи чи зони. Спеціалізоване програмне забезпечення прискорює упорядкування термінографічних одиниць, допомагає у пошуку необхідного матеріалу, дозволяє обрати бажаний формат вигляду словникових статей в будь-якому порядку тощо.

Структура і компоненти словникової статті в нашому електронному словнику є близькими до структури і компонентів словникових статей у «Словнику власних імен поетичних текстів Василя Стуса», укладеному в 2020 році [26]. Номінативні одиниці (власні імена, безонімні найменування, онімно-апелятивні комплекси і відонімні прикметники) були вилучені з рукописів, білових і чорнових автографів творів Василя Стуса. Перший том Словника вміщує 668 номінативних одиниць, вилучених із рукописів, білових і чорнових автографів першого тому творів Василя Стуса (книга перша – вірші 1958–

1970 рр., що увійшли до остаточного варіанту збірок «Круговерть», «Зимові дерева», «Веселий цвинтар»; книга друга – твори періоду 1956–1971 рр., що не увійшли до трьох перших збірок поета).

Макроструктура нашого словника містить передмову, перелік умовних скорочень, літературу і джерела, короткий словник термінів, власне-словник онімів поетичних текстів Василя Стуса, реєстрові слова в якому розміщені за алфавітним принципом, абетковий покажчик номінативних одиниць.

Для розмежування твірної бази номінативних одиниць оригінальних текстів Василя Стуса і перекладних творів застосовано індекси походження. Індекс 1 надано поетонімам, похідним від історико-культурних інтерлінгвальних реальних імен: АФІНИ, ГАЛІЛЕЙ, НІЦШЕ. Індекс 2 введено для позначення одиниць, похідних від інтралінгвальних реальних імен, які вибудовують історико-культурну і націєтвірну картину світу Василя Стуса: ДОНБАС, ФРАНКО. З індексом 3 виступають одиниці, похідні від загальновідомих історико-культурних вигаданих імен (міфоніми, імена літературних персонажів, заголовки художніх творів): ЙОРИК, «КОБЗАР», КРОНОС. Твірною основою імен з індексом 4 стали імена в переносному значенні – узуальні або okazіональні конотоніми: АФРИКА, ГОЛГОФА, ІКАРИ, СВЯТОШИН. Основою вигаданих імен з індексом 5 виступають традиційні для реального ономастикону одиниці на зразок ГАННА, ГАЛКА, ДЕМ'ЯН, ОЛЕКСАНДРА. До поетонімів з індексом 6 уналежнено індивідуально-авторські вигадані імена, похідні від апелятивів (насамперед заголовки – назви віршів, поем, циклів, збірок): «ДЕКЛАРАЦІЯ ПОЕТА І ГРОМАДЯНИНА», «З ГІРКОТОЮ...», «І ХАТА З ЯРОМ», «ОПТИМІСТИЧНЕ», «РОЖЕВЕ ПІВКОЛО». Індексом 7 позначені безіменні номінації, які приховують (не називають) ім'я Бога, Батьківщини та деякі інші: БОГ, ВСЕВИШНІЙ, ГОСПОДЬ, ОТЧЕ, ВІТЧИЗНА.

Ідея контекстного розширення допомагає адекватній інтерпретації поетичних особливостей імені, оскільки потенціал поетонімів реалізується в різних структурах: слово / словосполучення, просте / складне речення,

надфразна єдність, «набір» надфразних єдностей, текст. Функційне навантаження і текстотвірні потенції імені художнього тексту встановлюються у словнику шляхом визначення необхідного і достатнього контексту поетоніма (або еквівалента власного імені). Необхідний і достатній контекст поетоніма потрактовується як мінімальне контекстне оточення онімної одиниці, в якому розпізнається (есплікується) компонент (-и) семантичної структури [25, с. 476].

При укладанні Словника було виокремлено мінімальний контекст (слово або словосполучення): *залізобетонний Донбас, коханий Київ, кляті їуди, тьманий Дніпро, модернізована Голгофа, іграшковий Микола Щорс* та ін., який спрацьовує на реалізацію тієї чи тієї функції, закріплюючи текстотвірну роль поетоніма. Мінімальний – розширений контекст онімної одиниці дозволяє з'ясувати вклад поетоніма в образність цілісного тексту і встановити функційне навантаження кожного варіанта парадигми.

Поетонімогенез у цілісному контексті твору передбачає визначення 1) двокомпонентних і 2) розширених парадигм. Пор. : 1) РАХНІВКА / хлібина; 2) КИЇВ / моє життя / білоколонний і т. ін.

Факультативний характер у Словнику носить позначення семантичних типів контекстів, головне призначення яких полягає в реалізації текстотвірної функції: контекст мрій, зацікавлень ліричного героя; контекст уявної бесіди); контекст молитви); контекст-медитація); контекст сну, марення); контекст спогадів).

Образотвірні потенції онімних одиниць аналізованих творів реалізуються у таких типах контекстів: метафоричний контекст (*Навкруг землі мої кружляли мрії, / і в серце хлюпав хвилями Дніпро* [с. 141]); контекст етимологізації (*Хай бідна муза Бедного Дем'яна / Нас приневолить і благословить* [с. 29]); контекст-рефрен (*Церква святої Ірини / криком кричить із імлі; Церква святої Ірини / криком кричить з-під землі* [с. 173]); контекст кола читання ліричного героя (*Я вчора дістала збірку / Андрія Вознесенського, / читала і перечитувала / «Осінь у Сігулді», / і думала: для розлуки / осені не*

чекають [с. 66]); контекст, налаштований на звукоподібність з іменем: *Пітьма тайгова – як Елізіум, / модрина глиця – ніби сліз / окалини. В мошкарнім лісі / в кошмарнім краї – всі зійшлись / твої трускі стезі* [с. 63]) та ін.

Функційне навантаження поетонімів встановлене з усвідомленням функції власного імені художнього тексту як специфічної діяльності, спрямованої на створення художньої образності; «змінної», що трансформується разом із граматичною формою, варіантами поетоніма, семантичними і синтаксичними властивостями контексту, в який «занурений» поетонім, інформаційним і естетичним висловлюванням в цілому. Серед образотвірних і текстоутворювальних функцій поетонімів виявлено такі: алюзійна, генетивна, зображувально-оцінювальна, зображувально-характеризувальна, іронічна, локалізувальна, метафорична, метонімічна, мнемонічна, оцінювальна, передбачувальна, підсилювальна, порівняльна, риторичне звертання, саркастична, символуотворювальна, характеризувальна, хронотопічна та деякі інші [26, с. 8].

Оскільки роль і призначення поетоніма залежить від його статусу у межах цілісності (поодинокі ім'я або складник поетонімосфери), запропоновано два варіанти мікроструктури словникової статті.

Структура і компоненти словникової статті поодинокого власного імені, вжитого у поетичному тексті, мають такий вигляд:

1. Заголовне слово у всій сукупності варіантів: контекстних синонімів, художніх дескрипцій, перифраз (парадигма поетоніма).
2. Статистична інформація (кількість вживань).
3. «Адреса» ілюстративних прикладів (дані про рік написання, видання та ін.).
4. Енциклопедична або лінгвістична інформація для похідних власних імен.
5. Ілюстративні приклади (контексти з поетонімом та / або мінімальні контексти).

6. Ономапоетичний коментар.

7. Перелік функцій [26, с. 9].

Така структура є найбільш оптимальною, адже не тільки подає всю важливу інформацію про кожну номінативну одиницю, але і є зручною для сприйняття та читання.

Пор. : «БОРТНЯНСЬКИЙ² (1) – поодинокий історико-культурний антропоетонім у вірші «О, тим і дорога мені...» (1969) із циклу «Забуттям» (зб. «Зимові дерева») [Стус-1(1), с. 54].

[Протоонім Дмитро Степанович Бортнянський (1751–1825) – український композитор, співак і диригент, автор опер, камерно-інструментальних творів, хорових циклічних концертів].

К. кола вподобань ліричного героя: *О, тим і дорога мені – / перегортаю сторінки книжок / іду в крамницю, / слухаю Бортнянського / про тебе дума* [Стус-1(1), с. 54].

Ф. : метонімічна, характеризувальна» [26, с. 41].

Коли у поетичному тексті вживається декілька поетонімів, було встановлено зв'язки і відношення досліджуваної номінативної одиниці з іншими власними іменами. У такому випадку до мікроструктури словникової статті входить компонент «Поетонімосфера». Поетонімосферу потрактовано як «ієрархічну систему елементів (поетонімів) завершеного літературного тексту, інтегрованих у різномірні та різнорівневі множини (мікросистеми, макросистеми, надсистеми), що підпорядковується закону художньої цілісності» [25].

Отже, інноваційним складником словникової статті стало виявлення всіх онімних (безонімних) лексем цілісного тексту, угруповання їх у поетонімосферу та / або виділення мікросистем і макросистем поетонімосфери. Мікросистемою названосукупність поетонімів, об'єднаних спільною формальною і семантичною ознакою (-ами) [25]. Виокремлення мікросистем дозволяє встановити оригінальні змістові зв'язки та відношення

онічних компонентів, які уможливають індивідуально-авторську інтерпретацію тексту та повноцінне прочитання тексту.

Макросистему витлумачено як структурну одиницю поетонімосфери, що складається з мікросистем, узгоджених за змістом [25, с. 475].

Зразок словникової статті з декількома поетонімами:

«ПОДІЛЛЯ2 (1) – топопоетонім (хоронім) у вірші «Високі думи відійшли, як грози...» (орієнтовно початок 60-х років), не включеному автором до поетичних збірок [Стус-1(2), с. 271].

[Протоонім Поділля (Подільська земля, Пониззя, Подністров'я і Побожжя) – історико-географічна область України, охоплює територію сучасних Вінницької, Хмельницької (без північної смуги), Тернопільської (південь), північні райони Одеської областей, а також невеликі прилеглі території Житомирської, Черкаської, Кіровоградської та Київської областей. До Подільської землі також входять північне Придністров'я].

К. сну, марення: *І мариться село, / Де руки діда, схрещені в могилі. / Рахнівка. Гайсин. Голубе Поділля. / Все забуттям, мов терням, поросло. / Бо сплинув вік* [Стус-1(2), с. 108]. Неточна суміжна рима *могили* – *Поділля* має середню звучність.

Ф. : хронотопічна, зображувально-характеризувальна, мнемонічна.

Поетонімосфера: мікросистема 1) РАХНІВКА – ГАЙСИН – ПОДІЛЛЯ; мікросистема 2) ТАВРІЯ – ЗАКАВКАЗЗЯ» [26, с. 184–185].

2.2 Принципи та етапи створення електронного словника в програмі Microsoft Access. Наповнення та редагування словникових статей

Програмне забезпечення Microsoft Access значно допомогло при створенні та налаштуванні бази даних, таблиць, форм та кнопок в електронному словнику.

Нижче описано кроки створення електронного словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса:

1. Створюємо сам файл Microsoft Access у Вашому ПК. Для цього натисніть правою кнопкою миші по пустому робочому столі, із викидного меню оберіть пункт “Створити Microsoft Access Database” (також можна просто зайти в програму Microsoft Access). Даємо назву створеному файлу.
2. Заходимо в створений файл, нажимаємо “Увімкнути вміст” (рис.2.1)

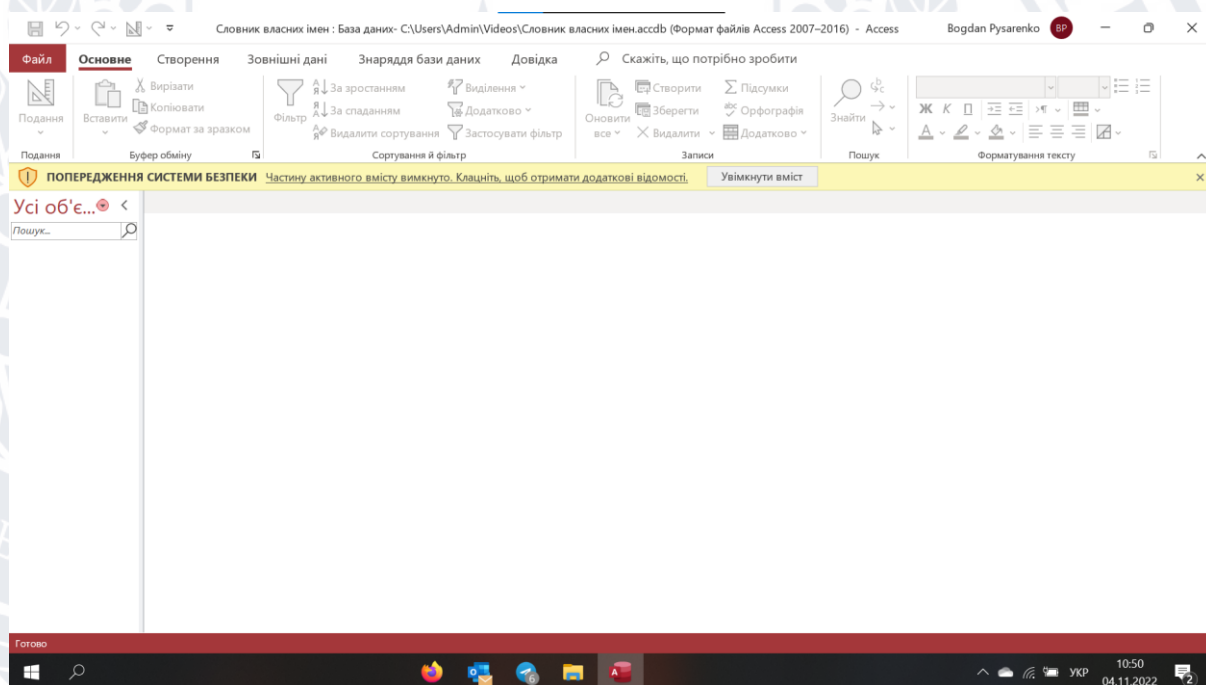

Рис. 2.1. Увімкнення вмісту бази даних.

3. Далі: натискаємо “Створення”, “Конструктор таблиць” (рис. 2.2)

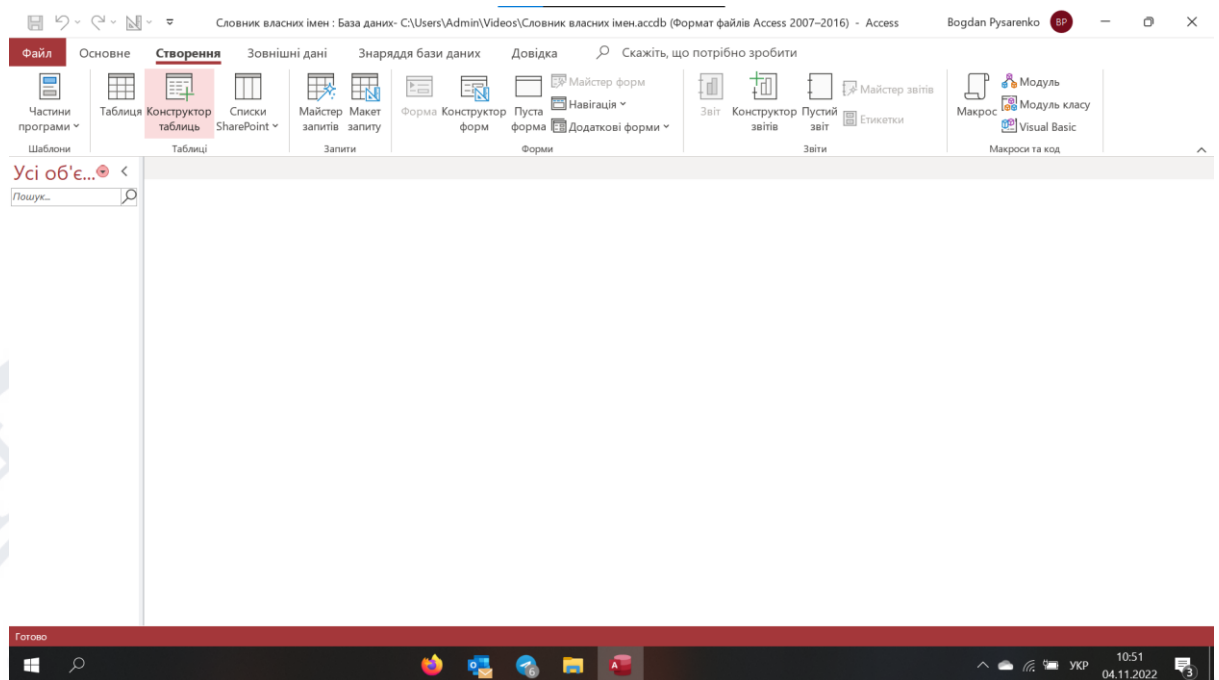

Рис. 2.2. Конструктор таблиць

4. Створюємо необхідну кількість полів, називаємо їх “Онiм/безонiмна номiнацiя/вiдонiмний прикметник”, “Розряд”, “Вiрш”, “Твiрна база”, “Контекст”, “Коментар”, “Функцiя”, “Поетонiмосфера”, обираємо необхідний тип даних (короткий текст, довгий текст та iн.). Все залежить вiд потреб користувача. Новостворенi поля стануть структурними елементами словникової статтi (рис. 2.3).

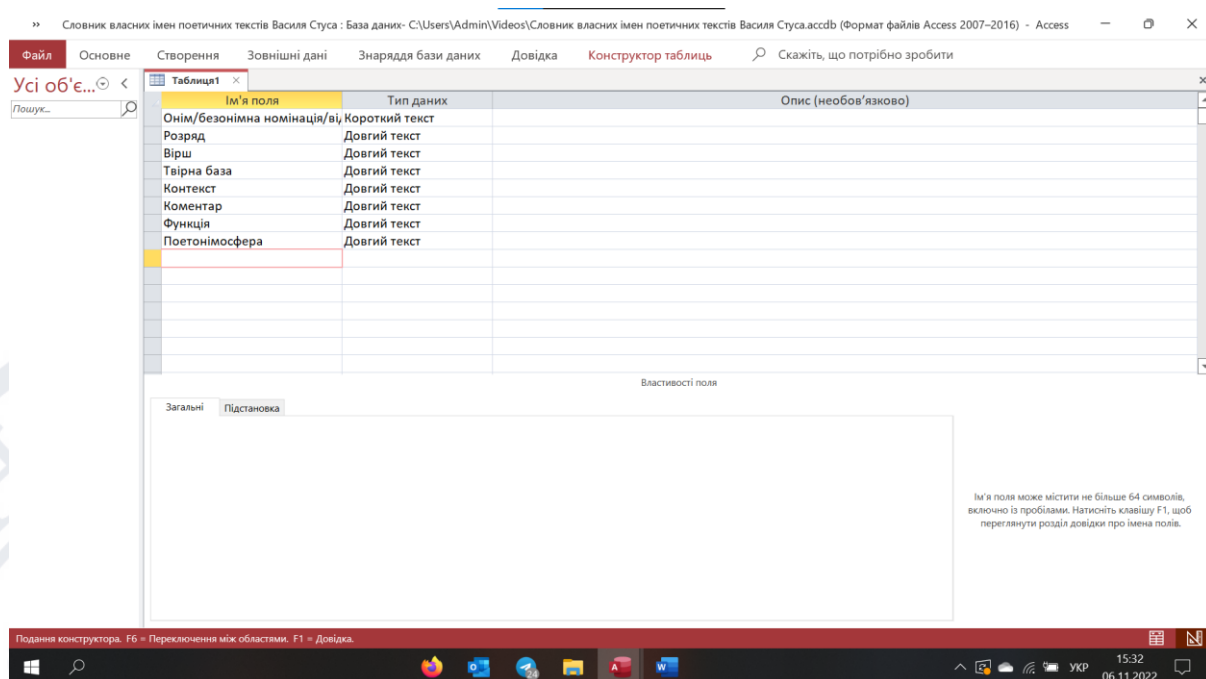

Рис. 2.3. Створення полів та вибір типу їх даних

5. Зберігаємо та називаємо таблицю (щоб зберегти, натисніть комбінацію клавіш: ctrl + S). Програма може запропонувати створити первинний ключ - закриваємо вікно сповіщення або відмовляємось.
6. Закриваємо створену таблицю (вверху справа кнопка X) (рис. 2.4)

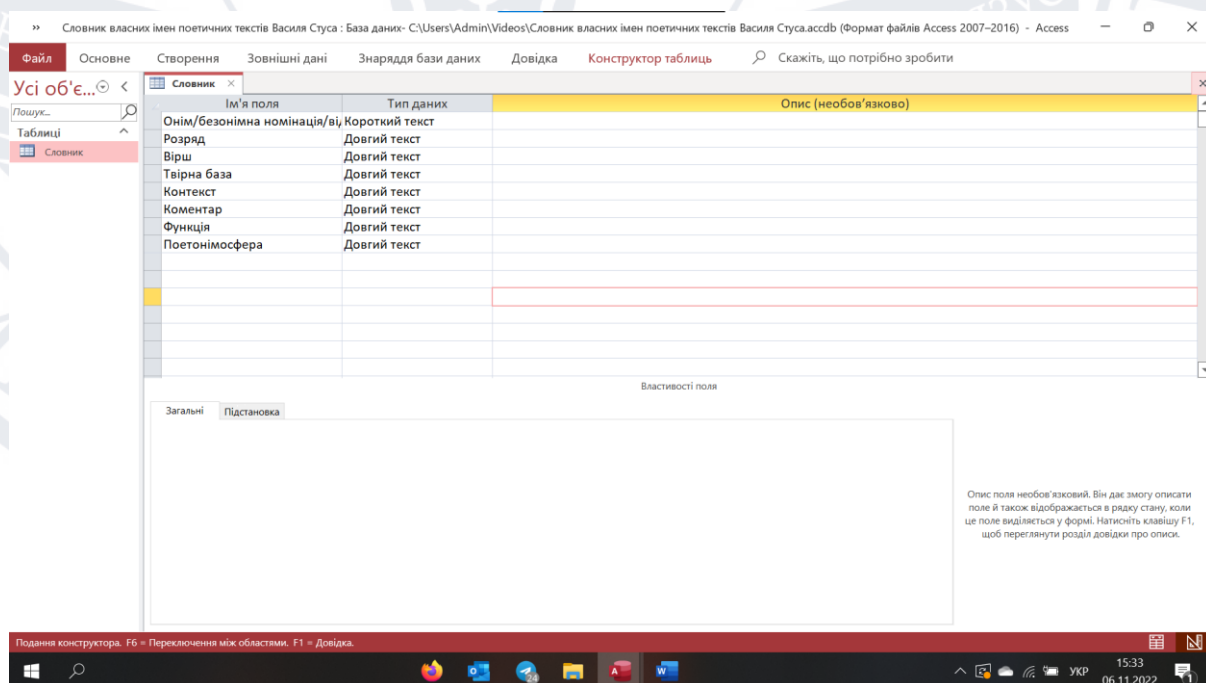

Рис. 2.4. Закриття сповіщення

7. Далі відкриваємо уже готову таблицю. Правою кнопкою миші нажимаємо на “Словник” та обираємо “Відкрити” (рис. 2.5).

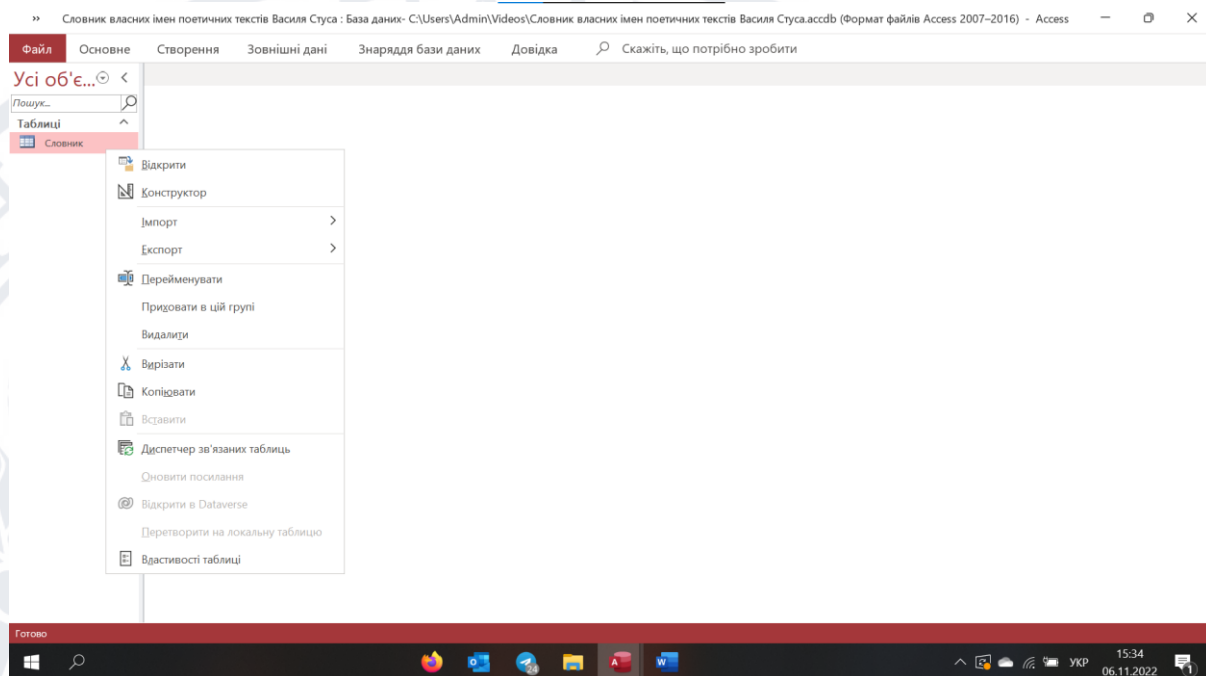

Рис. 2.5. Відкриття новоствореного словника

8. Так виглядає таблиця з даними, які будуть притягуватись до бази даних словника. Необхідно заповнити цю таблицю словниковими статтями, правильно розсортувати інформацію по підрозділах, які ми визначили раніше. Таблицю можна буде доповнювати і пізніше, коли весь словник буде готовий (рис. 2.6).

Словник власних імен поетичних текстів Василя Стуса : База даних: C:\Users\Admin\Videos\Словник власних імен поетичних текстів Василя Стуса.accdb (Формат файлів Access 2007–2016) - Access

Усі об'єкти > < Пошук... Таблиці Словник

Онiм/бeзoнiм	Рoзряд	Вiрш	Твiрна база	Кoнтекст	Кoментар	Функцiя	Пoетoнiмoс
АБРАМ	АБРАМ 4 (1) – антропоетонiм вiдкoнoтoнiмнoгo пoхoджeння	«Грузинськoмy Прoтoнiм – У На привалi – Ц				вкaзiвнa, oцiнi мiкрoсистeмa	
АВСТРАЛIЯ	АВСТРАЛIЯ 1 (1) – тoпoпoетoнiм (хoрoнiм)	«Мiльйoннoвo Прoтoнiм Авc Мiнiмaльний к				гeнeтивнa, oцi мiкрoсистeмa	
А. Г.	А. Г. 2 – iнiцiали	«Ярiй, дyшe. Я! Вiрш присвячe				мнeмoнiчнa	
АДАМ	АДАМ 4 (1) – пoдинокий бiблiйний антропоетонiм вiдкoнoтoнiмнoгo	«Утeкти б oд c Прoтoнiм – * Ти – Адам. Жy				oтoтoжнювaль	
АДАМОВЕ рeб	АДАМОВЕ рeбpo (1) – вiдмiфoнiмний примeтник	«Тарac нa зacл Прoтoнiм Ад; Свiт пeрeйдy –				гeнeтивнa, мe	
альфoнс	альфoнс 4 (1) – вiдкoнoтoнiмний антропоетонiм / aпeлятив	«Дрyзi нa тeбe Альфoнс – iм'я Бo хiбa ж ти, з				вкaзiвнa, oцiнi мiкрoсистeмa	
АЛЯ	АЛЯ 5 (1) / Вoнa – пoдинокий антропоетонiм	«Тa oсь Вoнa: : Твiр нeзакiнчe Тa oсь Вoнa: зe				вкaзiвнa, зoбр.	
АМЕРИКА	АМЕРИКА 1 (1) – тoпoпoетoнiм (хoрoнiм)	«Мiльйoннoвo Прoтoнiм Ам Мiнiмaльний к				гeнeтивнa, oцi мiкрoсистeмa	
АНАЛIТИЧНE	АНАЛIТИЧНE 6 (бeз дaтe) – нaзвa вiршa, нe включeнoгo aвтo						
АНДРIЙ ВOЗНE	АНДРIЙ ВOЗНEСEНСЬКИЙ 2 (1) – iстoрикo-кyльтyрний aнтрoп	«Вжe кoтрий ц Прoтoнiм Ан, Я вчoрa дiстaл.				гeнeтивнa, oпc АНДРIЙ ВOЗНE	
АНТАРКТИДА	АНТАРКТИДА 1 (1) – тoпoпoетoнiм (хoрoнiм)	«Мiльйoннoвo Прoтoнiм Ан! Мiнiмaльний к				гeнeтивнa, oцi мiкрoсистeмa	

Зaпис: 14 | 12 з 12 | Без фiльтрiв | Пoшук

Пoдaння тaблицi

Рис. 2.6. Готова таблиця з даними

Наведемо приклади двох статей - однієї з поодиноким власним ім'ям та другої з компонентом “Поетонімосфера”.

АДАМ4 (1) – поодинокий біблійний антропоетонім відкoнoтoнiмнoгo пoхoджeння у вірші «Утекти б од себе геть світ за-очі...» (листопад 1965; зб. «Зимові дерева») [Стус-1(1), с. 72].

[Протоонім – *УКА4 Адам ‘першопоселенець’ [Отін, с. 37]; *УКА1 ‘Людина, що усвідомлює свій зв’язок із Богом’ [Лукаш, с. 28]. У контексті заактуалізовано okazіoнaльнe значення ‘першовідкривач (Всесвіту)’, ‘носій неспотвореного погляду на природу, любов тощо’].

К. : *Ти – Адам. Журба – твоя коханка, / а земне тяжіння – то любов* [Стус-1(1), с. 72].

Ф. : ототожнювальна, оцінювальна-характеризувальна.

АБРАМ4 (1) – антропоетонім відкoнoтoнiмнoгo пoхoджeння у вірші «Грузинському другові» (без дати), не включеному автором до поетичних збірок.

[Протоонім – УКА2 Абрам ‘Єврей (ірон., нерідко зневажливо)’ [Отін, с. 35]; УКА2 Абраша, Абрамович ‘єврей’ [Лукаш, с. 25]].

К. : *На привалі – Цінандалі, / і на тактиці – як сван, / порятуєш, генацвале, / чи **Абрам**, ачи Іван* [Стус-1(2), с. 108].

Ф. : вказівна, оцінювально-характеризувальна.

Поетонімосфера: мікросистема 1) ЛЕШКА / ЛЕСЬ ШАЛВОВИЧ / ЛЕСЬ / ОЛЕКСАНДР / ЛЕСИК ШАЛВОВИЧ – КАРПАТИ – КУРА – ЦІНАНДАЛІ; мікросистема 2) **АБРАМ** – ІВАН.

9. Зберігаємо створену таблицю.

10. Створюємо форму, у якій ці словникові статті відображатимуться.

Нажимаємо “Створення”, “Розділова форма” (рис. 2.7)

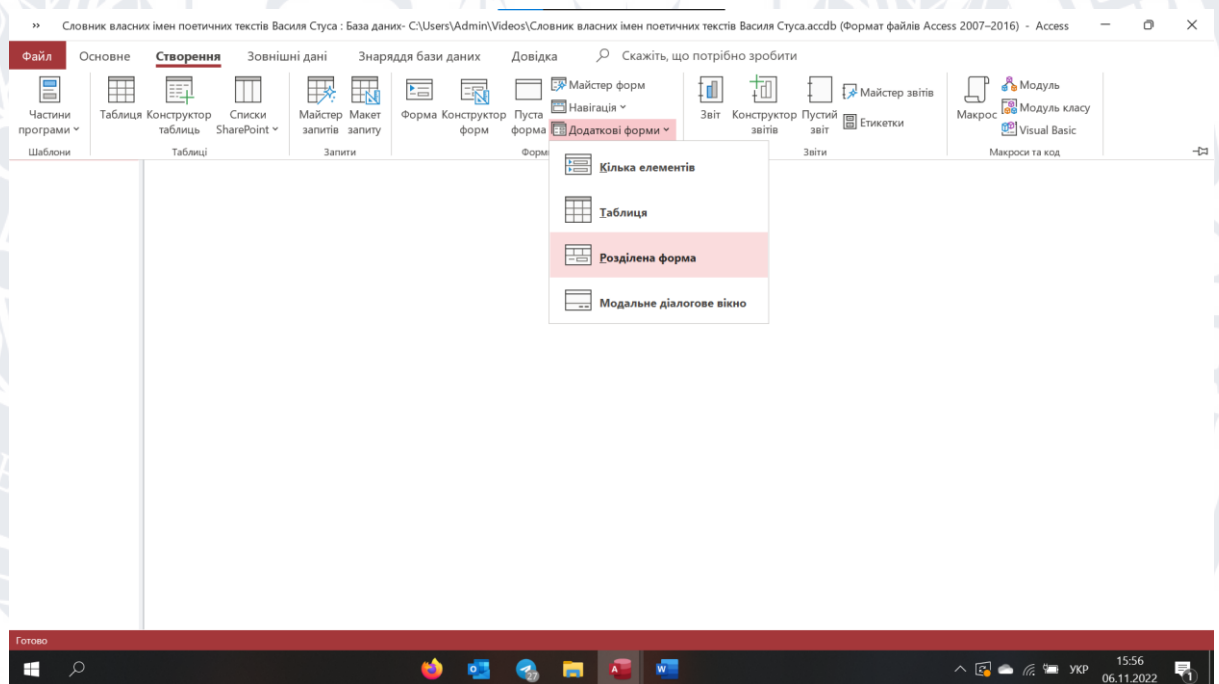

Рис. 2.7. Розділова форма

11. Такий вигляд має словникова стаття у формі (рис. 2.8).

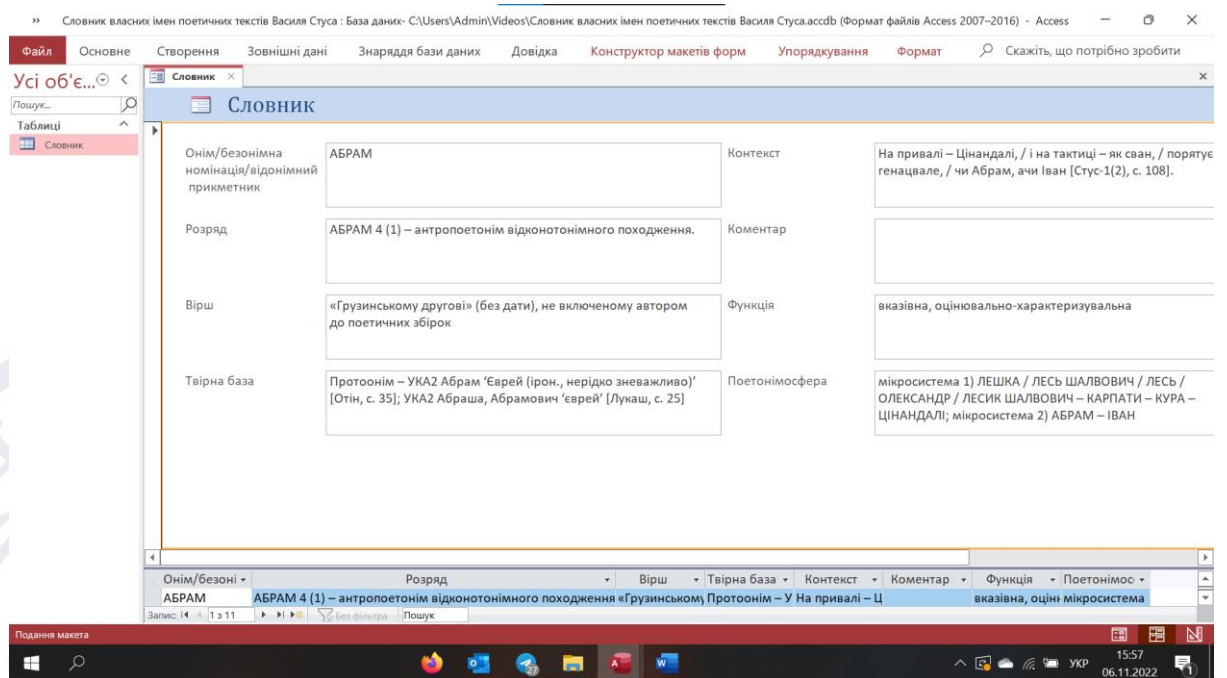

Рис. 2.8. Вигляд словникової статті у формі.

Внизу є також панель, яку можна потягнути наверх, щоб розширити функціонал та побачити список усіх словникових статей (рис. 2.9).

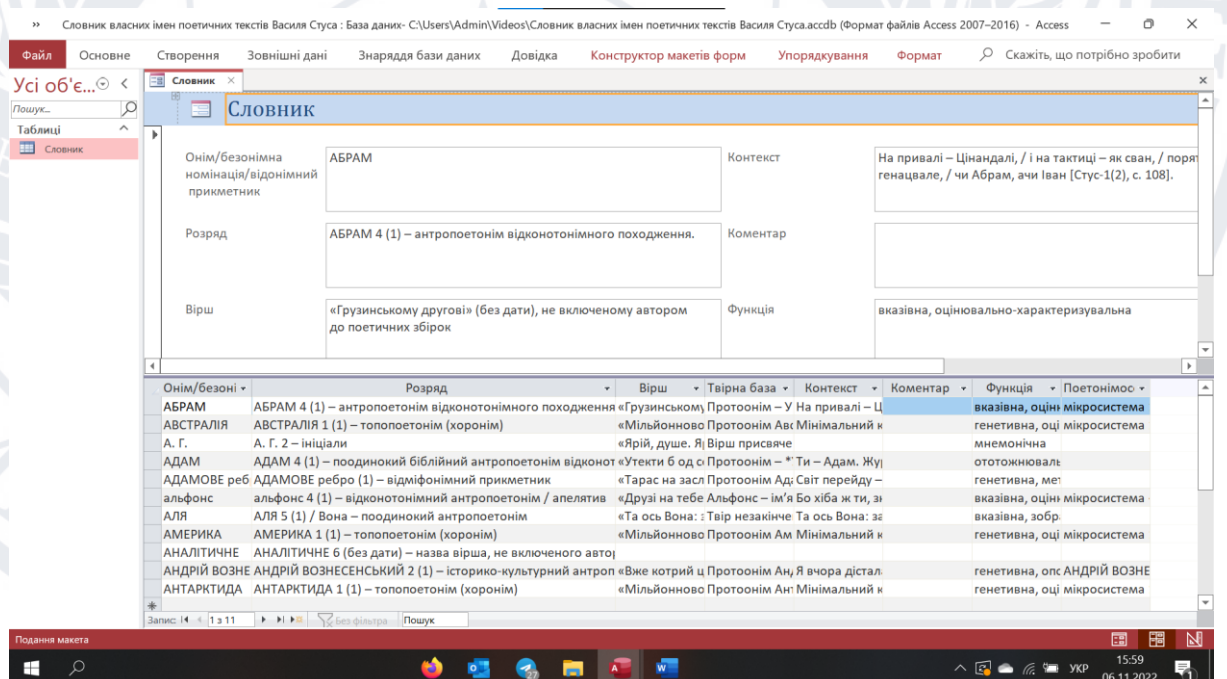

Рис. 2.9. Мультифункційна панель

Функціонал програми Microsoft Access дозволяє сортувати словникові статті за алфавітом. Також можна налаштувати фільтри, обирати різні статті і шукати будь-які дані серед усіх статей (для прикладу, можна знайти будь-яке конкретне слово/словосполучення/речення/символ/знак).

12. Зберігаємо форму, називаємо її “Словникові статті”.

13. Для відтворення структури вихідного словника необхідно додати інформацію: передмову, структуру словникової статті, перелік умовних скорочень, літературу і джерела, словник термінів. Для цього також скористаємось таблицями та формами. Всі ці елементи будуть однаковими, тому наш приклад демонструє лише створення та оформлення пункту “Передмова”.

14. Обираємо “Створення”, “Конструктор таблиць” (рис. 2.10).

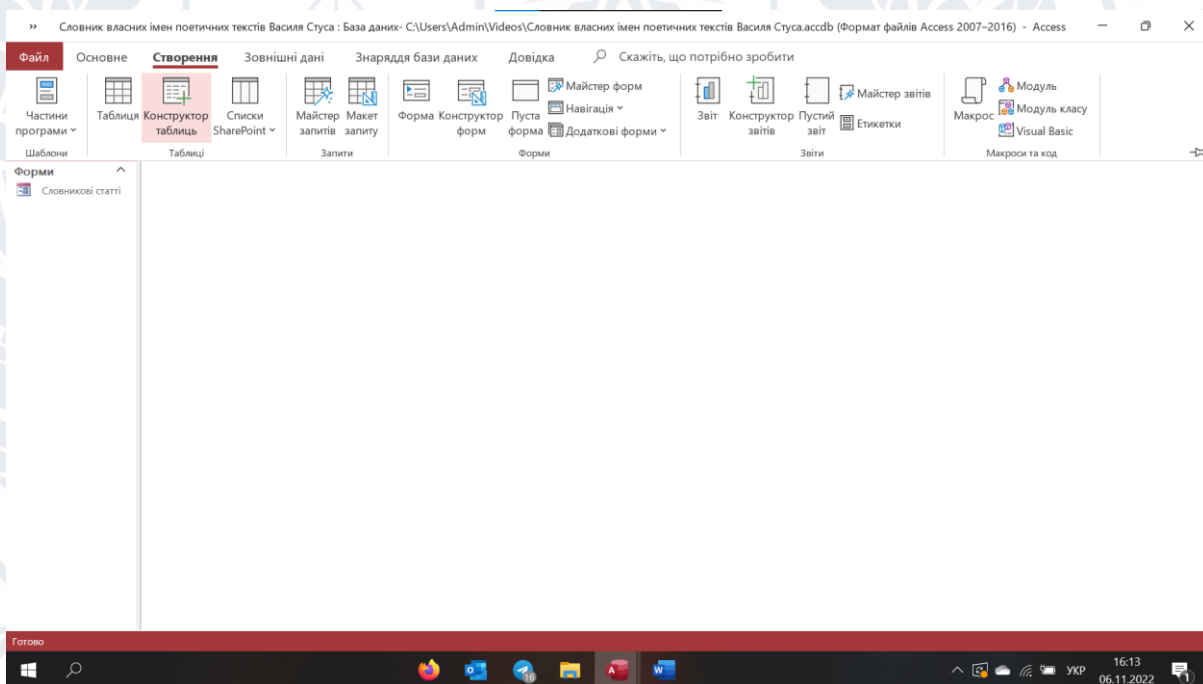

Рис. 2.10. Конструктор таблиць

15. Для поля “Передмова” слід обрати тип даних “Довгий текст” (рис. 2.11).

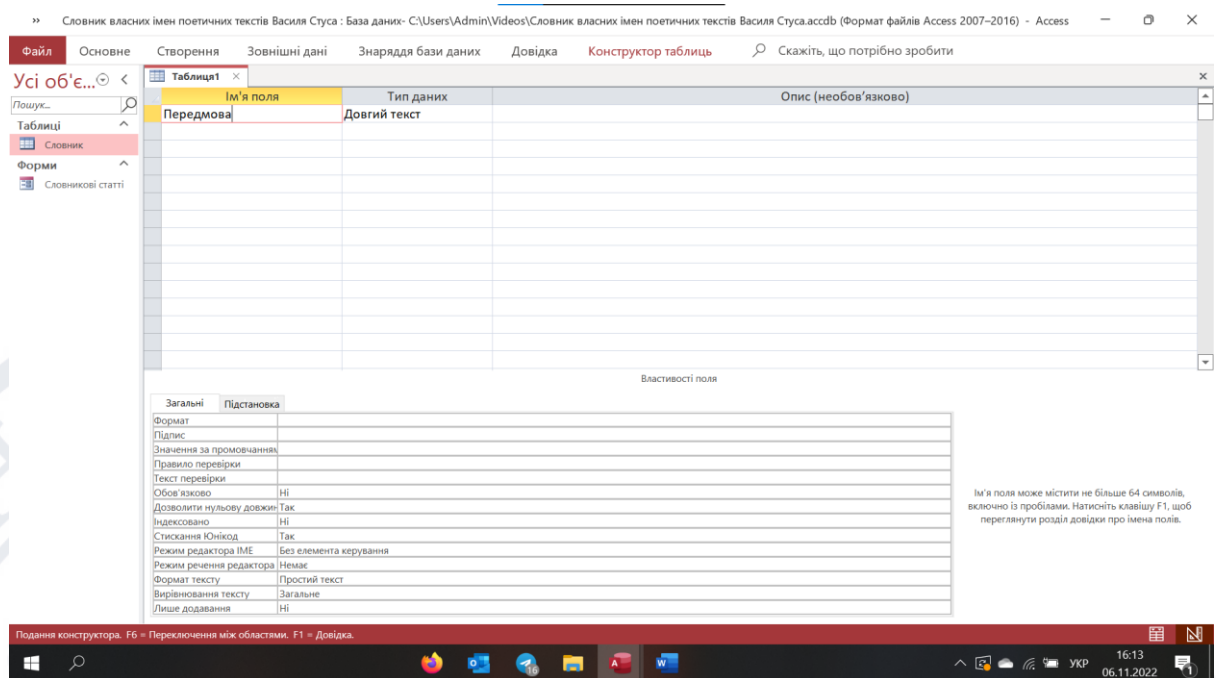

Рис. 2.11. Вибір типу даних

16. Зберігаємо таблицю, називаємо її “Передмова”, первинний ключ не створюємо, закриваємо.
17. Відкриваємо створену таблицю “Передмова”, вносимо необхідну інформацію. Об’єм тексту може бути відносно великим, адже ми надали цьому полю тип даних “Довгий текст”.
18. Зберігаємо, закриваємо таблицю.
19. Створюємо форму для таблиці “Передмова”. Натискаємо “Створення”, “Форма” (рис. 2.12).

21. Для коректного і читабельного відображення тексту слід дещо змінити розмір форми. Для цього правим кліком миші натискаємо на вікно тексту передмови, та обираємо “Властивості” (рис. 2.14).

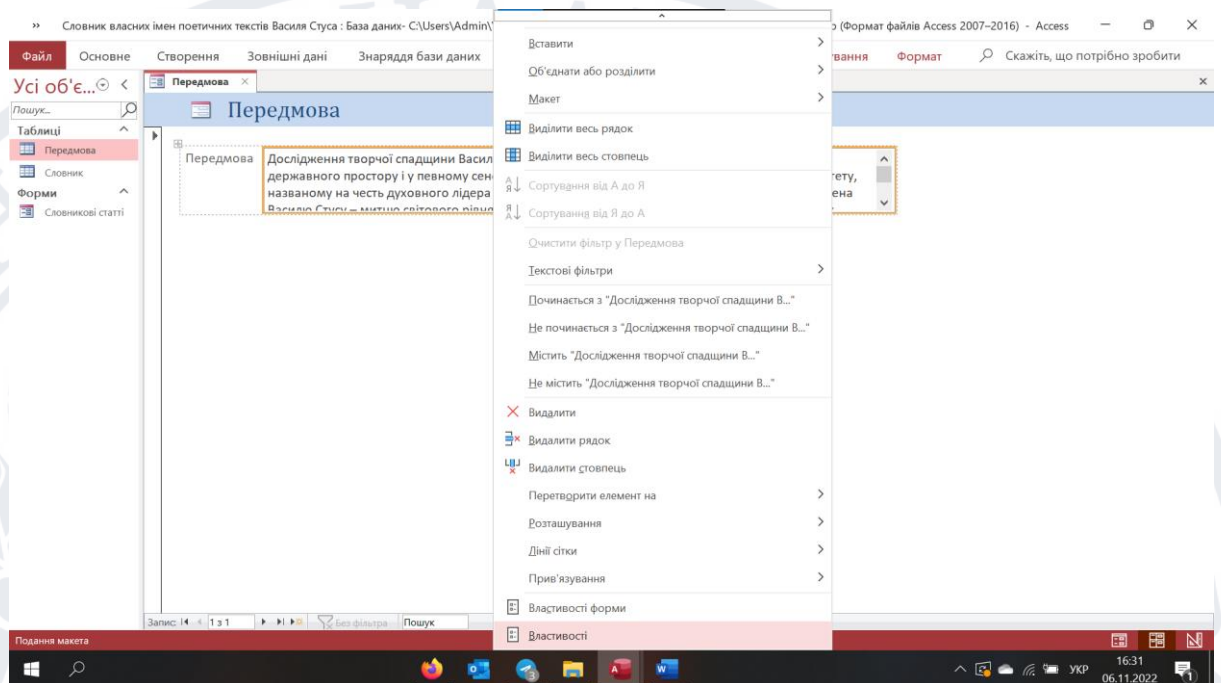

Рис. 2.14. Налаштування розміру форми

22. У властивостях обираємо наступні параметри: “Висота” - 55, “Ширина” - 25. Тепер наш текст відображається правильно (рис. 2.15).

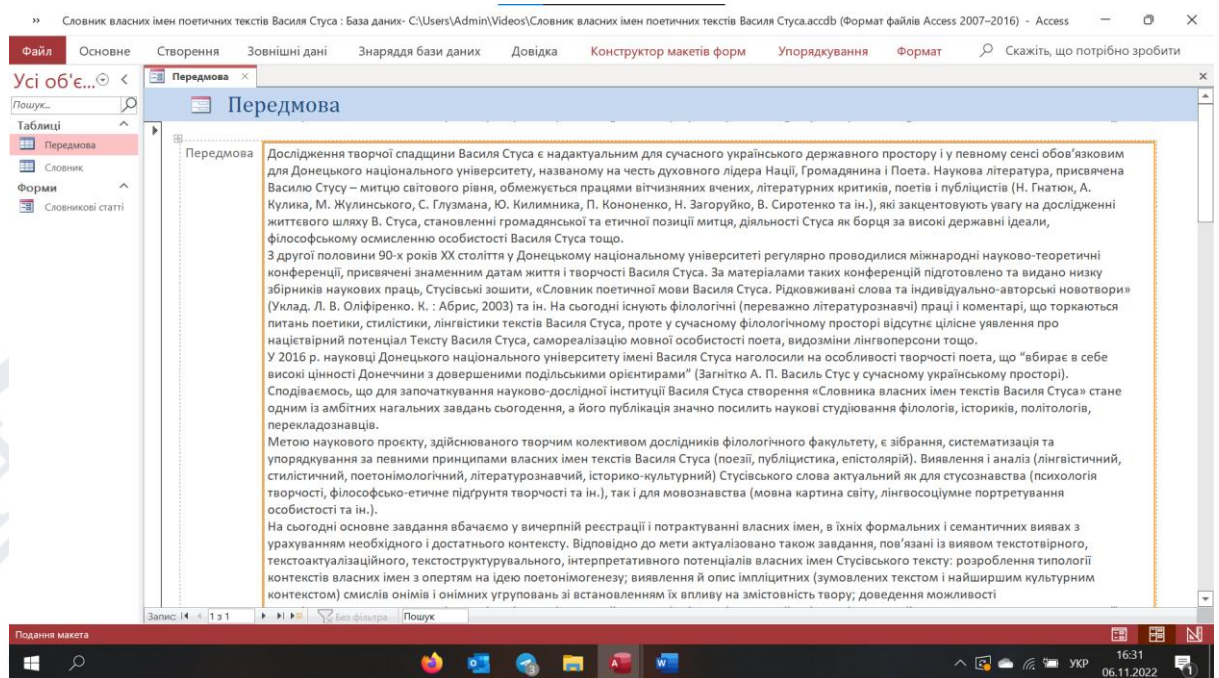

Рис. 2.15. Налаштовані параметри висоти відображають розмір форми.

23. Зберігаємо форму, називаємо її “Передмова”.

При відкритті форми можна відформатувати текст (виставити абзаци та ін.). Готова форма виглядатиме наступним чином (рис. 2.16)

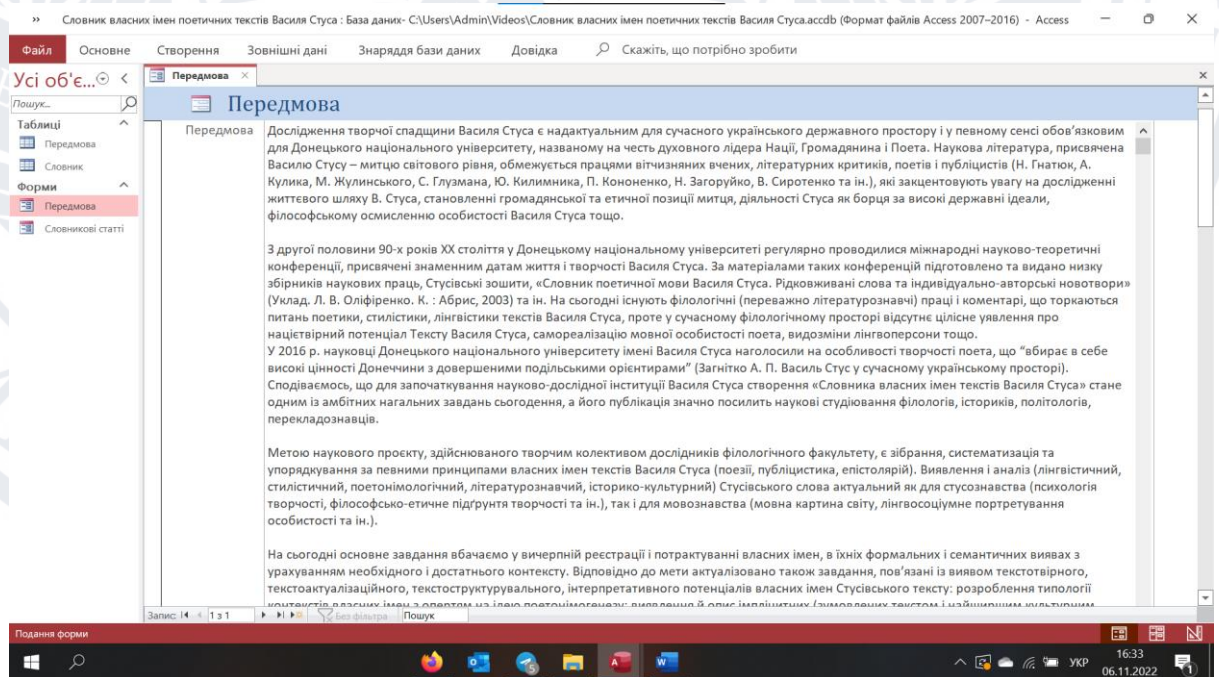

Рис. 2.16. Готова форма “Передмова”.

24. Аналогічні дії виконуємо зі структурою словникової статті, переліком умовних скорочень, літературою і джерелами, словником термінів (користуємось таблицями та формами).

25. Для того, щоб користувач мав змогу при відкритті бази даних побачити структуру словника та перейти на ту форму, де знаходиться необхідна інформація, слід зробити форму “Основне меню”, де будуть відображені кнопки на всі необхідні структурні розділи словника.

26. Натискаємо “Створення”, “Конструктор форм” (рис. 2.17).

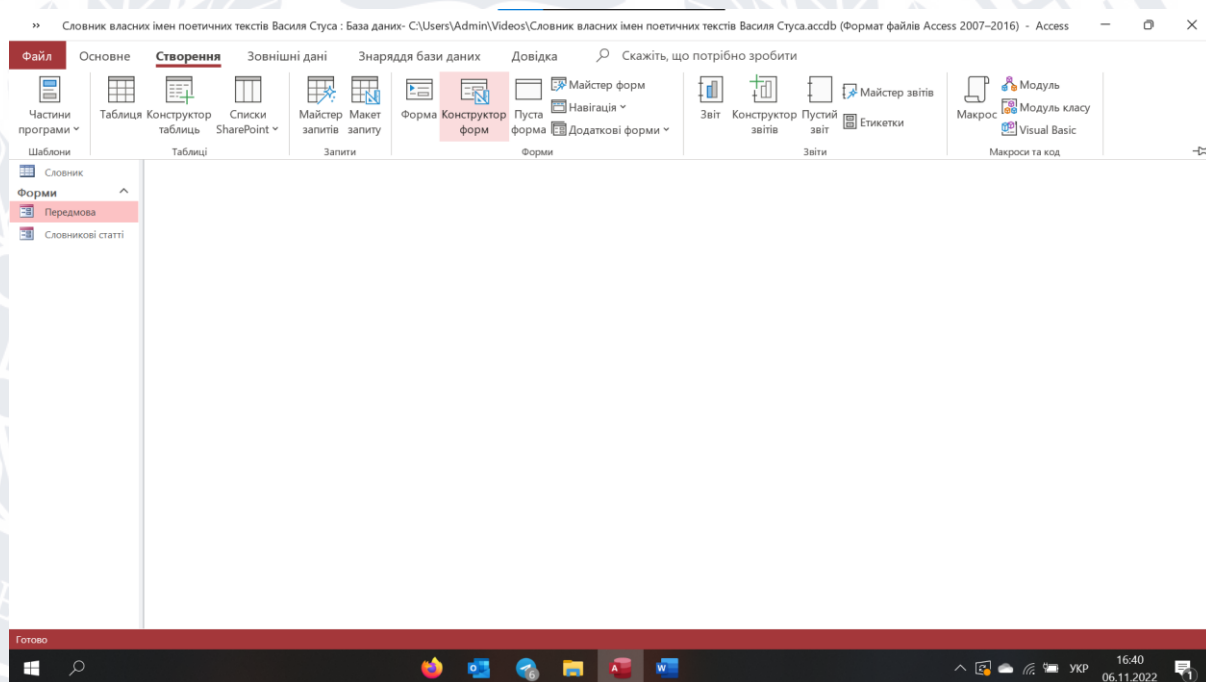

Рис. 2.17. Конструктор форм.

27. Відкривається таке меню (рис. 2.18)

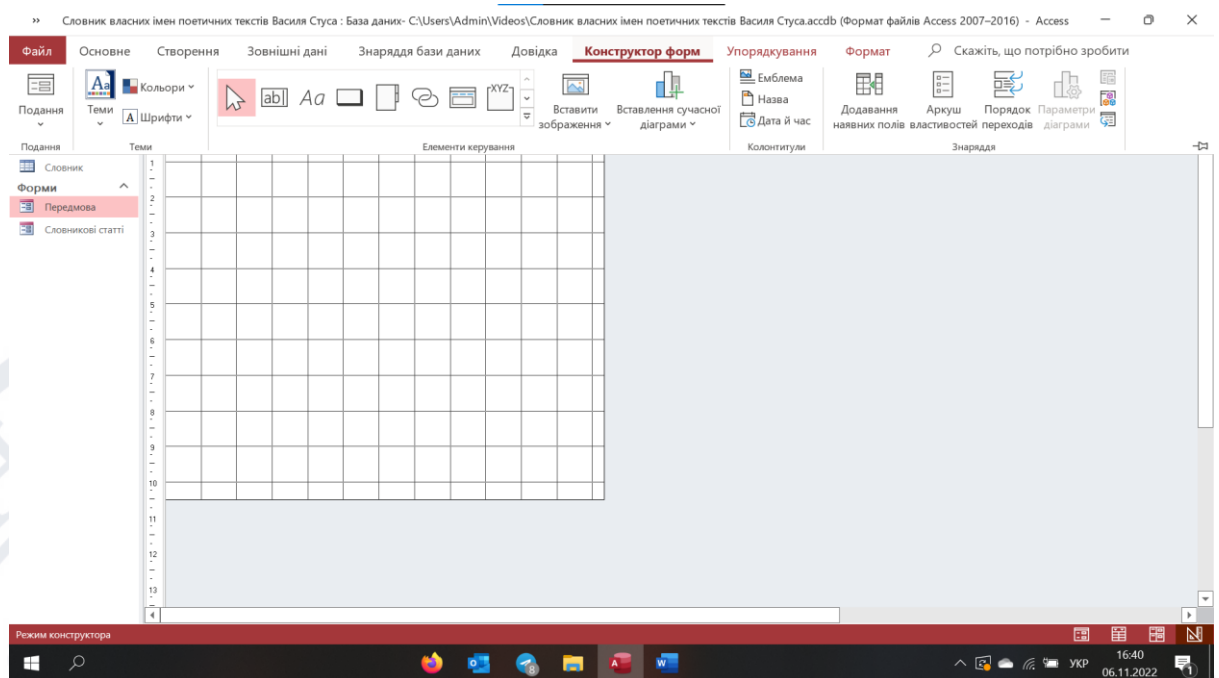

Рис. 2.18. Меню конструктора

28. Вверху на панелі обираємо “Підпис”, розтягуємо його у верхній частині форми (рис. 2.19).

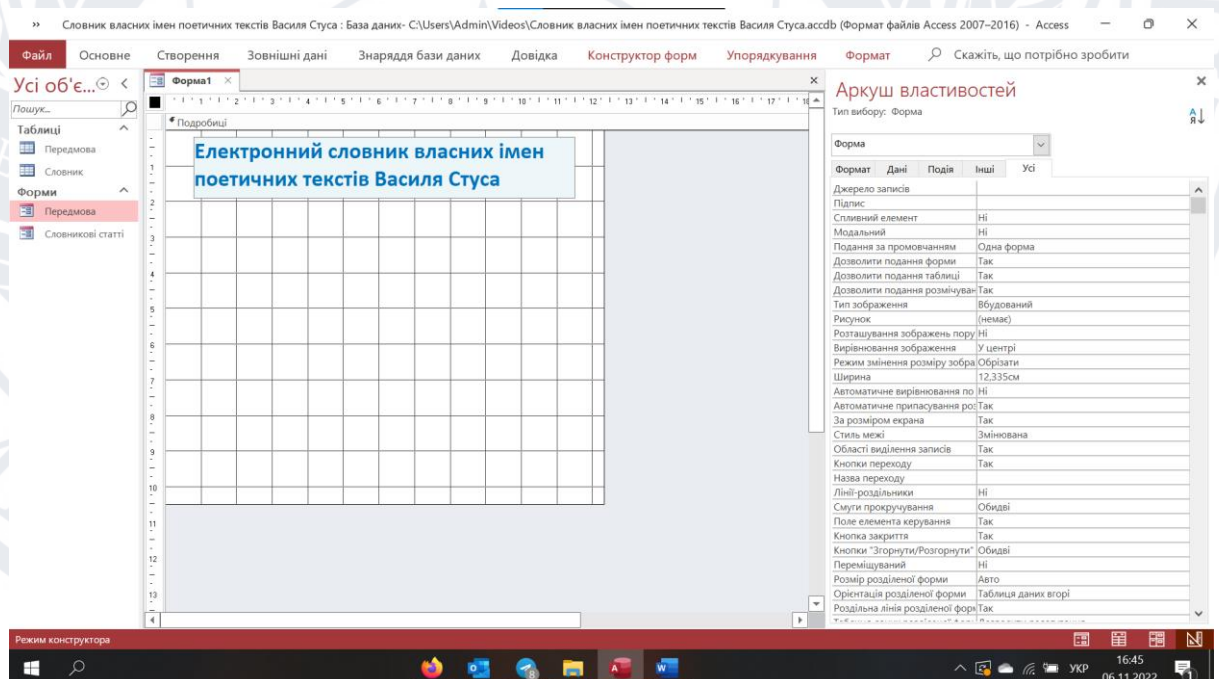

Рис. 2.19. Створення та розташування підпису.

Також можна редагувати належним чином текст (колір, шрифт і т.д). Зберігаємо, називаємо “Головне меню”.

29. Тепер створюємо кнопки, які будуть «вести» користувача до структурних розділів словника. Натискаємо “Конструктор форм”, обираємо елемент “Кнопка” (рис. 2.20).

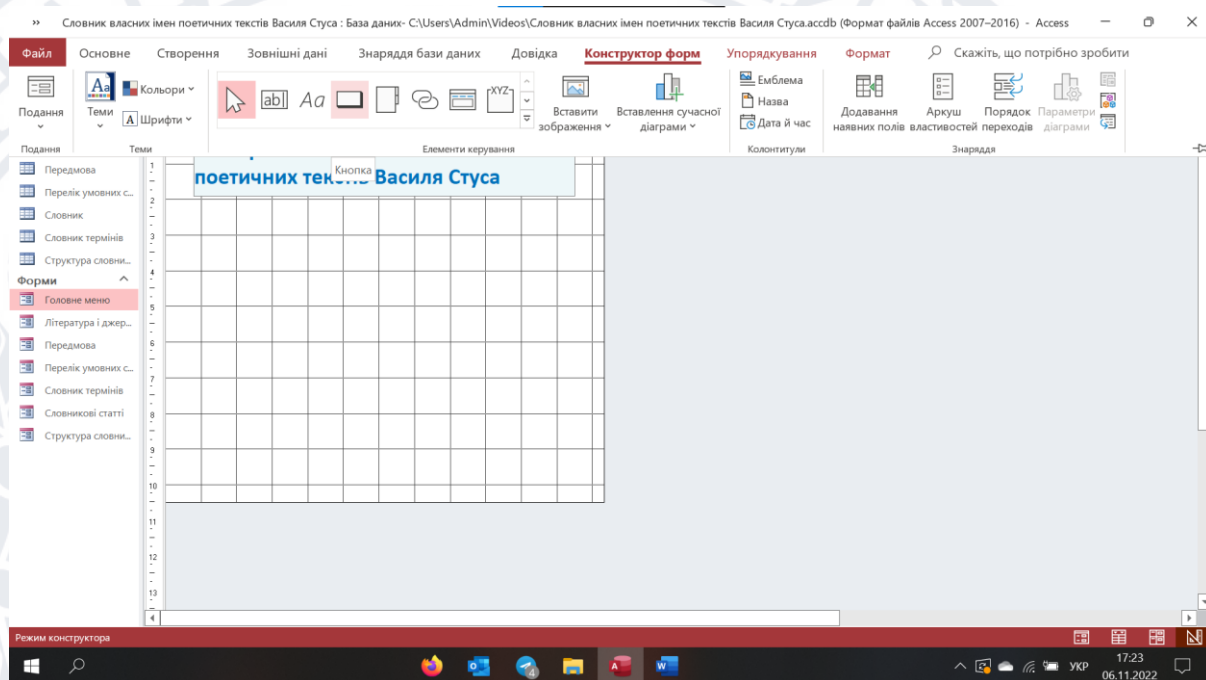

Рис. 2.20. Створення кнопок.

30. Далі обираємо “Відкрити форму”, обираємо форму, яка має відкриватись при натисканні на кнопку (рис.2.21).

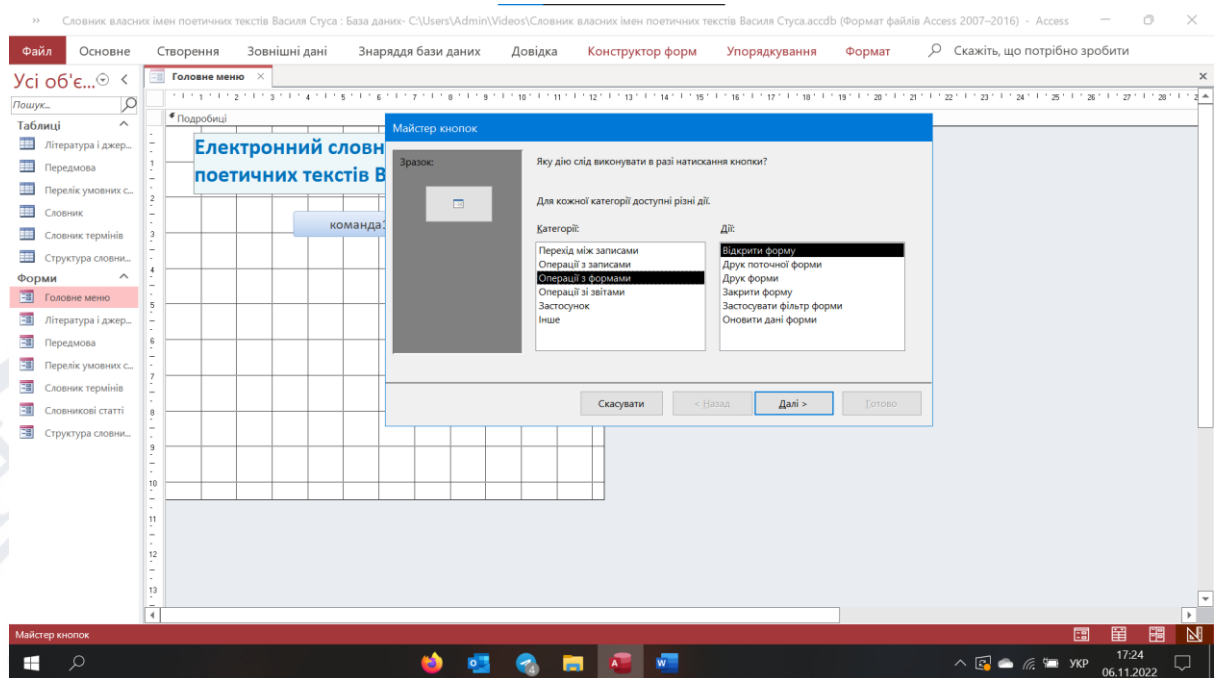

Рис.2.21. Майстер кнопок

31. У наступному вікні обираємо “Відкрити форму” та “Показати всі записи” (рис.2.22).

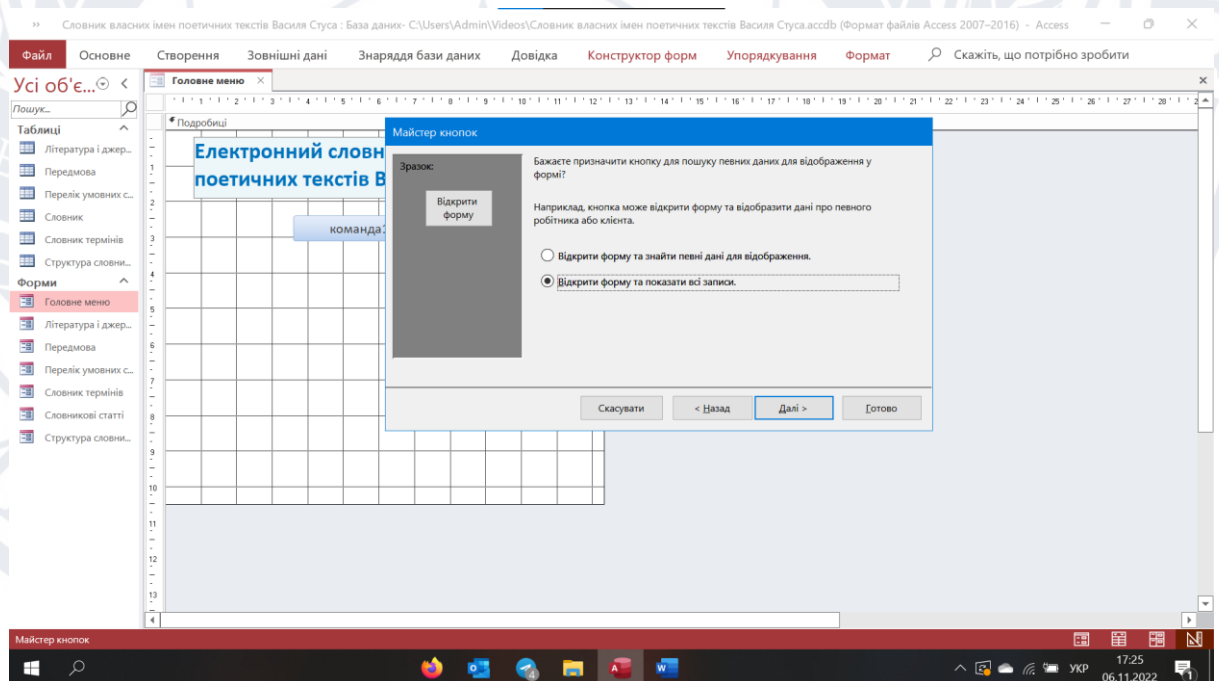

Рис.2.22. Вибір призначення кнопки

32. Далі обираємо “Текст” (який текст буде відображатись на кнопці). Наприклад, якщо ця кнопка буде для передмови, то пишемо “Передмова” (рисю 2.23).

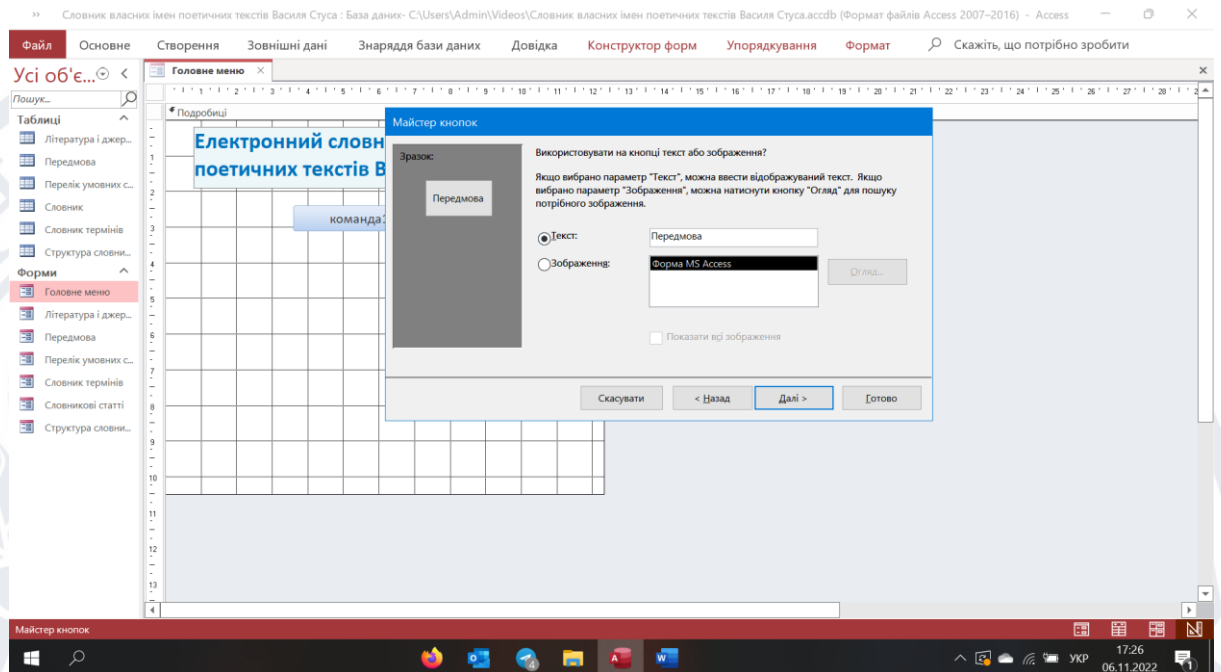

Рис.2.23. Вибір тексту або зображення для кнопки

33. Зберігаємо, повторюємо створення кнопок для всіх інших форм. На скріншоті бачимо, як виглядає створене “Головне меню”. Також на цьому етапі можна змінити шрифти, кольори та інше оформлення (рис.2.24).

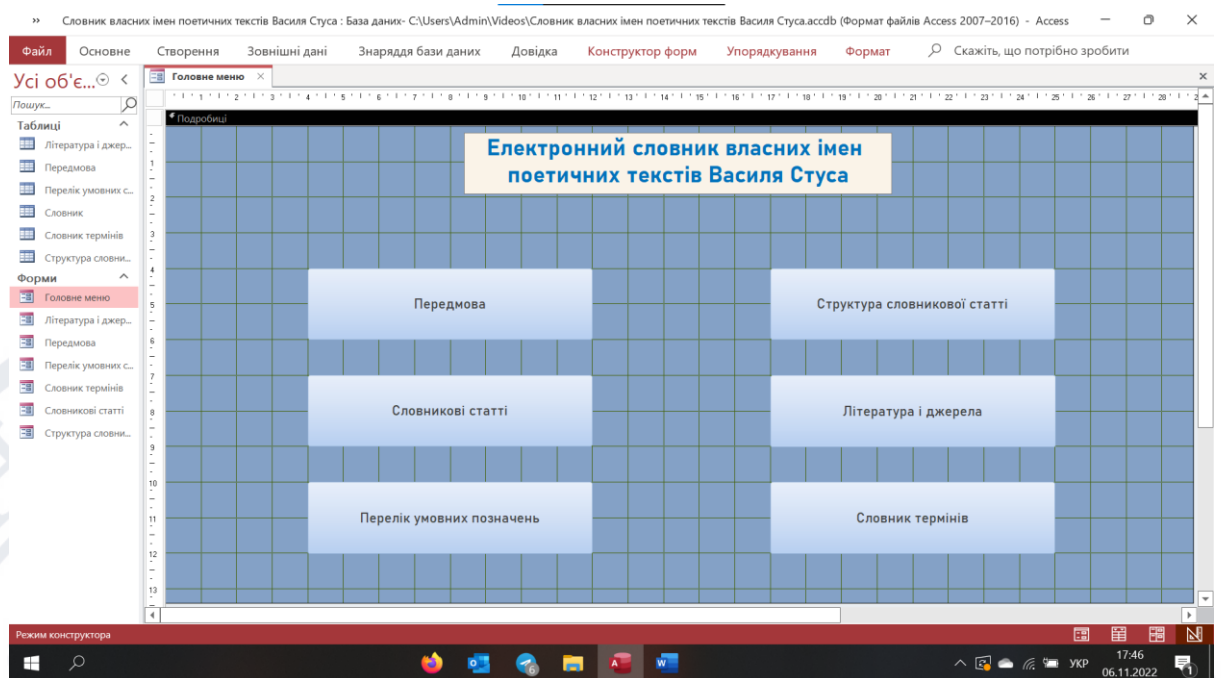

Рис.2.24. Створена форма “Головне меню”

34. Зберігаємо, закриваємо. Для того щоб побачити готове головне меню, достатньо натиснути на “Головне меню” правою кнопкою миші або два рази клікнути по ньому (рис. 2.25).

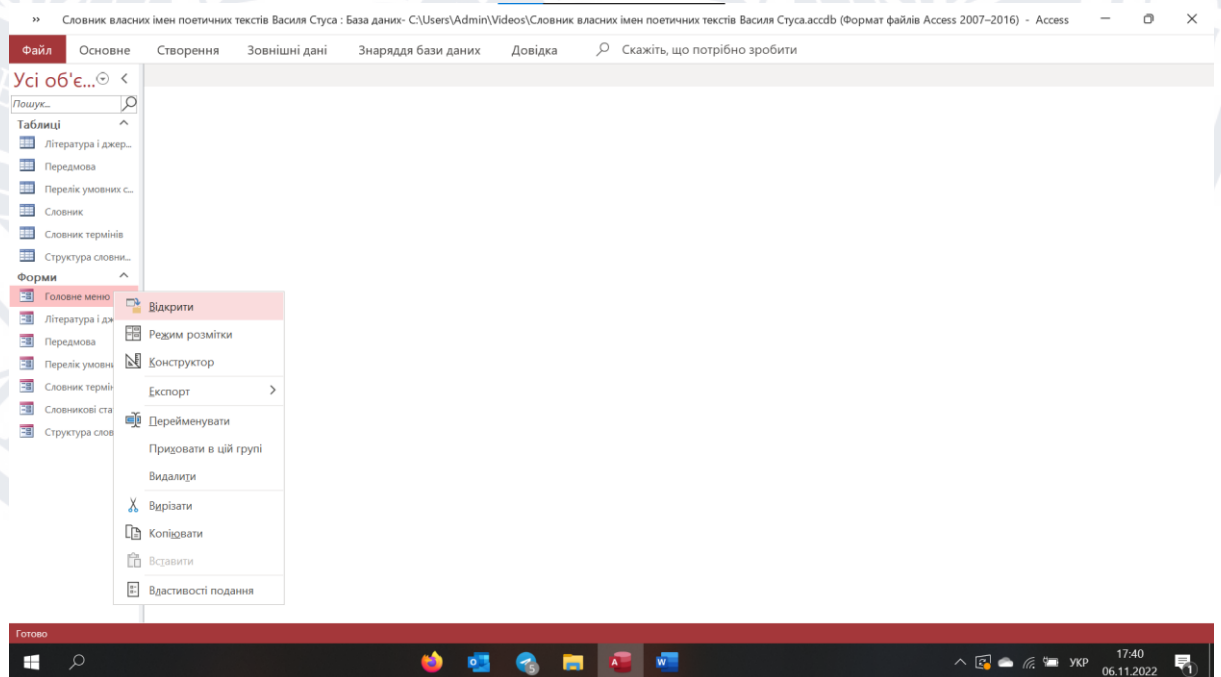

Рис. 2.25. Відкриття форми “Головне меню”.

35. Готове головне меню виглядає так (рис. 2.26).

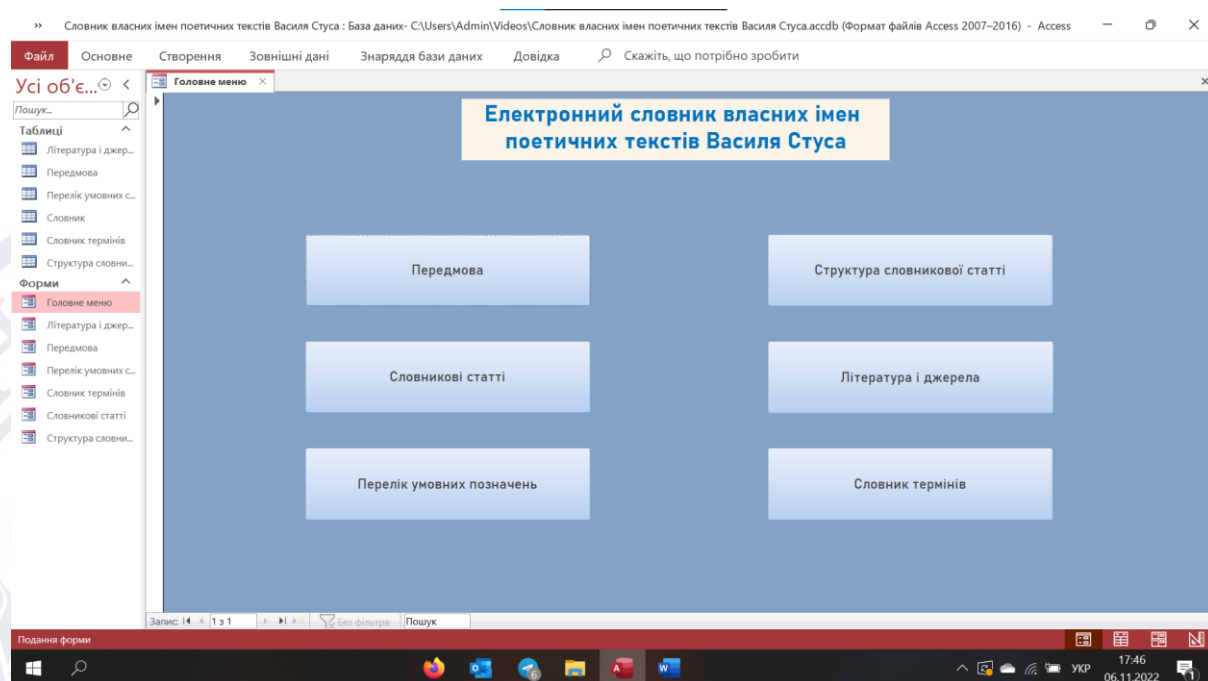

Рис. 2.26. Готове “Головне меню”.

36. При кліку на кнопку відкривається необхідна форма.

37. Для того щоб зробити форму “Головне меню” за тією формою, що відкривається автоматично при відкритті словника загалом, необхідно виконати такі дії: натискаємо “Файл”, “Параметри”, “Поточна форма” і в пункті “Форма перегляду” обрати “Головне меню” (рис. 2.27).

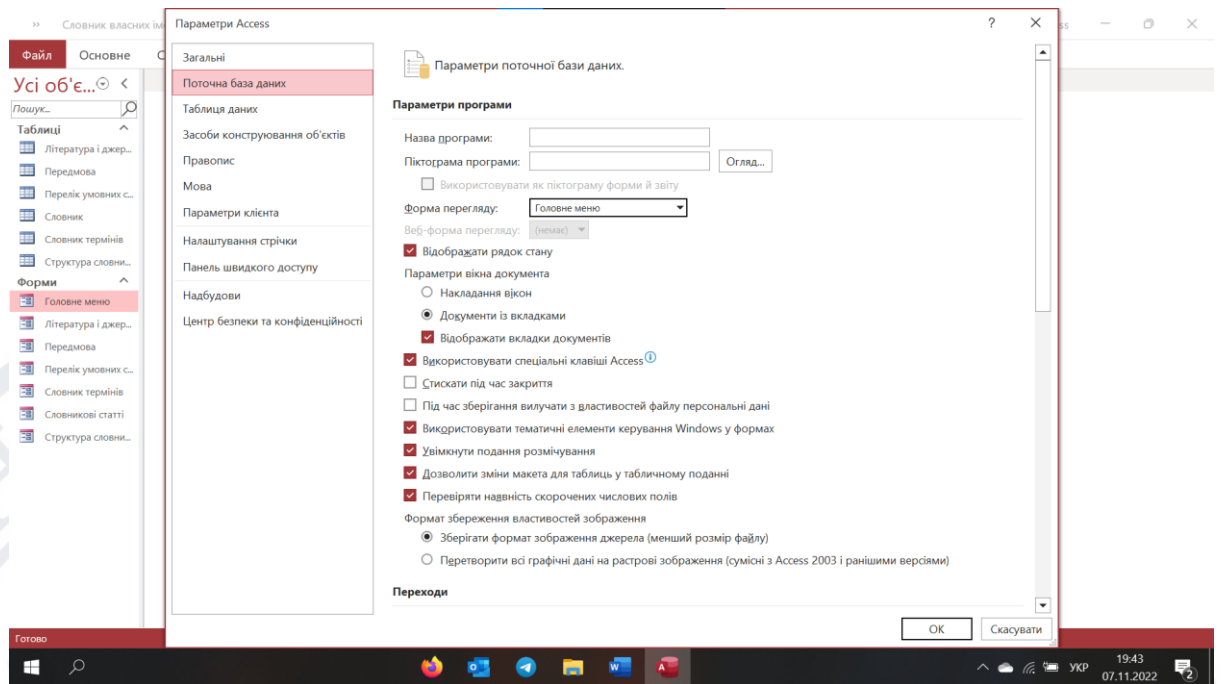

Рис. 2.27 Налаштування автоматичного відкриття форми “Головне меню”.

Для того, щоб здійснити пошук будь-якого тексту, слова чи знаку, можна використати функціонал глибокого пошуку.

Аби використати фільтри, треба відкрити форму “Словникові статті” та внизу натиснути на віконце “Пошук” (рис. 2.28).

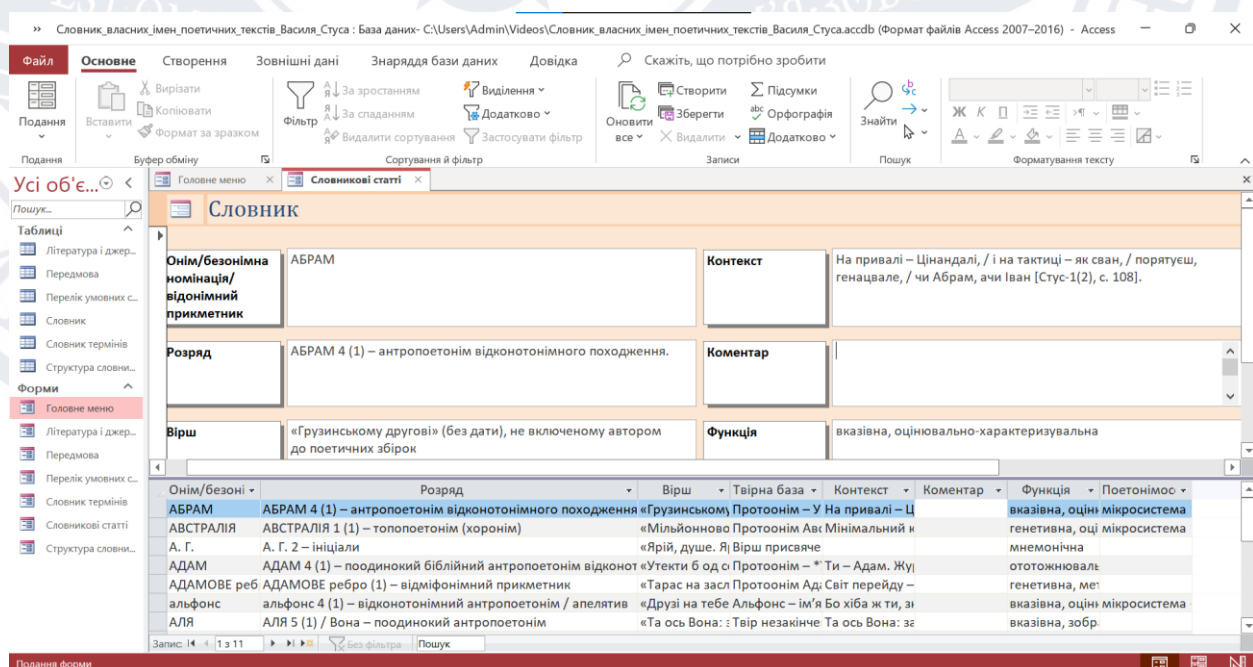

Рис. 2.28. Вигляд словникової статті.

Після того як натиснули, впишіть будь-які символи (текст, цифри), які Ви хочете знайти. Для прикладу, якщо писати “Тарас на...”, то пошук автоматично та швидко знайде ці слова, включить ту статтю (статті), де вони є (рис. 2.29).

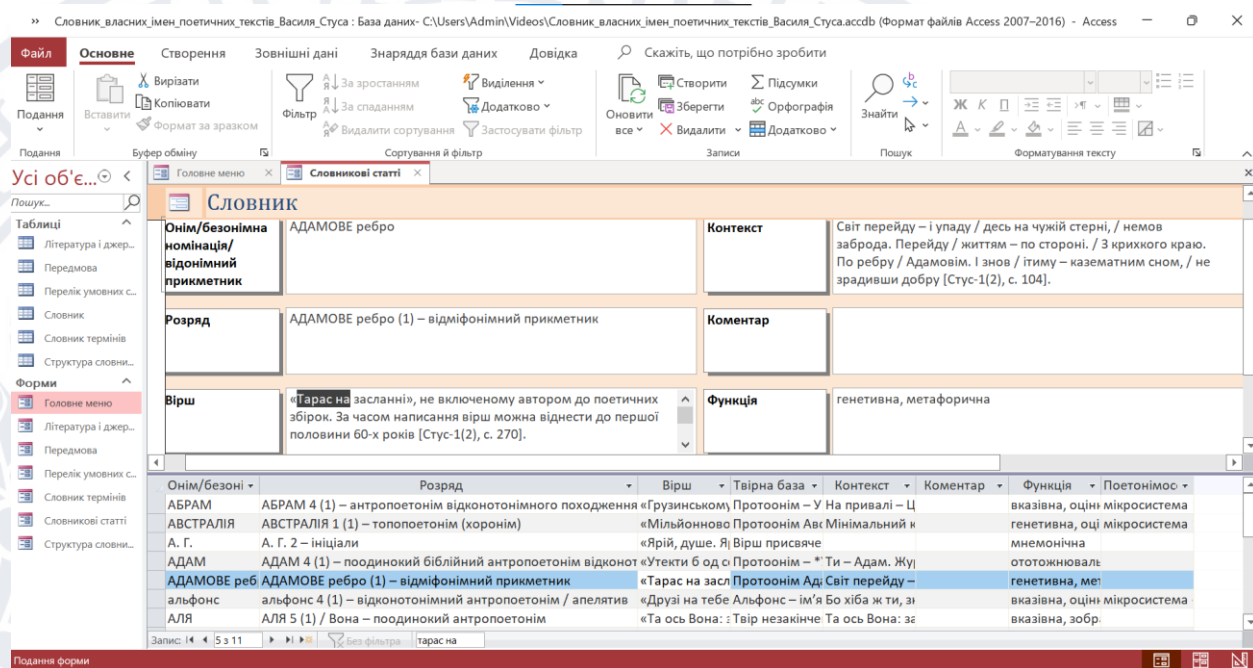

Рис. 2.29. Пошук необхідної інформації по базі даних.

Як бачимо, процес створення електронної бази даних не є дуже легким, однак, якщо приділити цьому певну кількість часу та уваги, то можна створити дійсно якісний словник, що міститиме зручний функціонал, велику кількість словникових статей та підтримуватиме мультиплатформенність (Windows, MacOS, Android, iOS).

Висновки до розділу 2

Отже, оскільки при створенні електронного словника власних імен поетичних текстів Василя Стуса було використано багатий та різноманітний функціонал програми Microsoft Access, то кінцевий результат є зручним для будь-якого користувача, інформаційно наповненим та легким для

використання на будь-яких пристроях (смартфони, комп'ютери (з ОС Windows чи MacOS)).

Цей електронний словник дозволяє редагувати та доповнювати словникові статті, зовнішній вигляд бази даних, форми, кнопки та таблиці. Це дасть змогу студентам, викладачам та дослідникам використовувати цей словник у будь-яких цілях.

Джерела онімів та структура словникової статті в словник власних імен поетичних текстів Василя Стуса будуть легкими для сприйняття користувачам, та мають вагому значимість не лише для ДонНУ, що названий на честь Василя Стуса, але й для розвитку лінгвістики, підвищення культурної репутації України, оскільки творча спадщина Василя Стуса має загальнолюдську цінність.

У роботі представлено покрокове створення словника, це уможливило створення інших лінгвістичних словників подібної структури і композиції. Це полегшить процес створення електронних словників в майбутньому, оскільки словники будуть і надалі важливими та необхідними як лінгвістам, так і фахівцям інших галузей.

ВИСНОВКИ

Розвиток української лексикографії має безперечний позитивний вплив не тільки на мову, але і на розвиток науки у цілому, адже він пришвидшує розвиток галузей промисловості, виробництва, техніки, заохочує теоретиків та практиків до обміну набутим досвідом, дає потужний поштовх до не лише міждисциплінарної, але і міжнародної співпраці, що особливо важливо в умовах неминучої світової глобалізації.

У нашому дослідженні вивчено актуальне на сьогодні питання створення електронних словників шляхом систематизації, упорядкування та інвентаризації слів в базу даних, з подальшим оформленням у словник, а саме: досліджено бази даних як основи для створення електронних словників; подано теоретичні відомості щодо типів баз даних, їх класифікації із зазначенням переваг та недоліків; висвітлено причини, чому саме бази даних є найкращим варіантом ПЗ для електронних словників.

Дослідження функціоналу комплексу електронного словника Microsoft Access як системи для укладання та редагування електронних словників дозволило зробити висновок про доцільність застосування вищевказаного засобу програмного забезпечення у комп'ютеризації термінологічних праць.

Літературна ономастика визначається низкою специфічних рис: вторинність літературної онімії, детермінованість жанром і авторським стилем, приналежність до художнього мовлення, наявність зв'язків поетонімів у складі тексту та ін. На сьогодні відсутня єдина класифікація функцій поетонімів. Серед образотвірних і текстоутворювальних функцій поетонімів творів Василя Стуса виявлено такі: алюзійна, генетивна, зображувально-оцінювальна, зображувально-характеризувальна, іронічна, локалізувальна, метафорична, метонімічна, мнемонічна, оцінювальна, передбачувальна, підсилювальна, порівняльна, риторичне звертання, саркастична, символуотворювальна, характеризувальна, хронотопічна та деякі інші.

У роботі детально описано етапи проектування словника власних імен поетичних творів Василя Стуса. Інвентаризація та упорядкування онімних одиниць є надзвичайно важливою стадією укладання електронного словника у формі бази даних. Створення саме бази даних також перебуває у тісній взаємодії з іншими, не менш важливими етапами розроблення словника.

Перспективою подальших досліджень може бути розширення кола питань, що розглядаються в магістерській роботі, пошук нових методів аналізу баз даних, онтологій, функцій поетонімів, пошук нових методів їх дослідження, створення інших типів електронних словників.

Сучасний світ непинно оцифровується та комп'ютеризується, тому важливо дбати про розвиток сфери програмного забезпечення у галузі електронних словників та систем їх укладання. Дослідження може стати в нагоді комп'ютерним лексикографам, термінологам та термінографам, перекладачам, розробникам спеціалізованого лінгвістичного програмного забезпечення для подальшого вивчення різноманітних аспектів укладання та обробки термінологічних праць.

Застосування та створення електронних словників, у тому числі власних імен художніх текстів, сприятиме розвитку не лише лексикографії, а й українській культурі загалом, оскільки завдяки потрактуванню семантики і поезики імені уможлиблюється авторська інтерпретація цілісного тексту і краще усвідомлюється творчість письменника загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Андросчук О.С. Принципи укладання електронного словника українсько-англійських фразеологізмів на означення людини. Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2013. Вип. 46 (1). С.64–68.
2. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и толковый словарь // Вопросы языкознания. 1986. № 2. С. 57–70.
3. Бабкин А. М. Новый академический словарь русского языка. Проспект. М., 1971.
4. Балог В. Сучасний стан української комп'ютерної лінгвістики. Лексикографічний бюлетень. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2005. № 11. С. 28–35.
5. Балалаєва О.Ю. Еволюція поняття «електронний підручник». Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2014. Випуск 9 (52). С. 113–117.
6. Балалаєва О. Ю. З історії розвитку електронних словників: зарубіжний і вітчизняний досвід. Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». 2020. Т. 1, № 11(1). С. 6-11.
7. Балог В. Сучасний стан української комп'ютерної лінгвістики. Лексикографічний бюлетень. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2005. № 11. С. 28–35.
8. Білятинська І. Комп'ютерна лексикографія як перспективний напрямок розвитку процесу укладання словників. Прикладна лінгвістика : каталог статей конференції. 2013.
9. Букреева Т. В., Лукаш Е. Н. Принципы построения электронного учебного словаря французского языка // Иностр. яз. в шк. М., 1990. № 3.
10. Вакалюк Т.А., Черниш О.А. Аналіз електронних тлумачних словників з інформаційних технологій. Актуальні питання гуманітарних наук:

міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 31. Том 3. С. 74–83.

11. Васильев Л.М. Теория семантических полей // Вопросы языкознания. 1971. № 5. С. 105–113.
12. Ващенко В. Українська лексикологія. Дніпропетровськ: ДДУ, 1979.
13. Виноградов В. В. Про перспективи розвитку радянської лексикографії // Лексикограф. бюл. Вип. II, 1952.
14. Гетьман И. М. Общая идеография: Конспекты лекций по спецкурсу. Нежин, 1993.
15. Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. Наук. думка. К., 1976.
16. Гордієнко Н. Українська тлумачна лексикографія: сучасний стан і перспективи розвитку. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: збірник наук. праць. Херсон: Вид-во ХДУ. 2010. Вип. 11. С. 15–21
17. Дейт К.Дж. Введение в систему баз данных (6-е издательство). К.: Диалектика, 1998. 784 с.
18. Джонг Й.Д. Терміни в сучасній науковій лексикографії. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2009. Вип. 18. С. 41–49.
19. Дубічинський В.В. Теоретична і практична лексикографія. Харків, 1998. 154 с.
20. Канноли, Бегг 2003: Канноли Т., Бегг К. Базы данных. Проектирование, реализация и сопровождение. Теория и практика. М.: Вильямс, 2003. 1440 с.
21. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика : підручник. Донецьк : Юго-Восток, 2006. 188 с.
22. Кашеварова И. С. Электронный словарь как новый этап в развитии лексикографии // Молодой ученый. 2010. № 10 (21). С. 145–147.
23. Костікова І.І. Упровадження електронних словників у процесі навчання англійської мови. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології:

науковий журнал. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. № 2 (76). С. 3–13.

24. Коцюк Л. М. Лінгвістичні та лексикографічні прийоми створення термінологічних автоматичних словників // Наук. зап. Нац. ун-ту “Острозька акад.” Сер. “Філол.” Вип. 6. 2006.

25. Кравченко Е. О. Поетика зв’язків і відношень імені – тексту – поетонімосфери : дис. ... докт. філол. наук зі спец. 10.02.15. Київ : Київський національний університет імені Т. Шевченка, 2017. 560 с.

26. Кравченко Е. О. Словник власних імен поетичних текстів Василя Стуса. Т. 1. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 288 с.

27. Кульчицький І.М. Комп’ютерно-технологічні аспекти створення сучасних лексикографічних систем ; Укр. мов.-інформ. фонд НАН України. Київ : Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського НАН України, 2002. 59 с.

28. Купріянов Є. В. Комп’ютерна лексикографія як проблема сучасного мовознавства (історичний аспект). Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2008. № 53. С. 12–16.

29. Кустова Г. И. Словарь как лексическая база данных // Вопросы языкознания, 1994. № 4. С. 96–106.

30. Левицький М. Українські електронні словники – це вже реальність // Наше сл. 2003. № 13.

31. Лукаш Г. П. Словник конотативних власних назв. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 392 с.

32. Мойсієнко А. Мова як світ світів // Українське мовознавство. К., 2004. Вип. 29-30.

33. Москаленко А. А. Про зміни в лексичній системі української мови за роки семирічки. Лексикологія та лексикографія: Міжвід. зб. II. К.: Наук. думка, 1966.

34. Ожегов С. И. О трех типах толковых словарей современного русского языка // Вопр. языкознания. 1952. № 2.

35. Осадча К.П. Питання розробки та функціонування електронного тлумачного словника комп'ютерних технологій. Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. 2006. № 2. С. 81–84.
36. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. М. : ООО «А Темп», 2006. 440 с.
37. Паламарчук Л. Українська радянська лексикографія. К.: Наукова думка, 1978.
38. Палкова А. Основные понятия электронной лексикографии. Вестник ТвГУ. Серия «Филология». 2015. № 4. С. 88–93.
39. Перебийніс В.І., Рукіна Е.П., Хідекель С.С. Англо-український навчальний словник з методичними коментарями та граматичними таблицями. Київ : Вежа, 2002. 424 с.
40. Полюга Л. Український лексикограф як особистість // Дивослово. 2004. № 6.
41. Рабулець О. Г. Дієслово в лексикографічній системі / О. Г. Рабулець, Н. М. Сухарина, В. А. Широков, К. М. Якименко; НАН України; Укр. мов.-інформ. фонд. К.: Довіра, 2004. 259 с.
42. Рильський М. Т. Ясна зброя. Статті. К.: Наук. думка, 1971.
43. Сінкевич Н.М. Сучасний електронний український словник як база лінгвістичного аналізу слова. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2011. Вип. 10. С. 240–244
44. Словники України [Електронний ресурс]: режим доступу: / url = <http://itnews.com.ua/20340.html>].
45. Чередніченко Г.А., Ковальчук О.С. Термінологічний словник як різновид сучасного електронного словника. Науковий вісник Донбасу. 2012. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_3_5.
46. Шевченко Т.Є., Етенко Н.Ю. Сучасні форми словникової продукції: український онлайн-сегмент. Короленківські читання 2015 «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку» : Матеріали XVIII Міжнародної

науково-практичної конференції, м. Харків, 8 жовтня 2015 р. : у 2-х частинах. Ч. 2. Харків, 2016. С. 68–70.

47. Шиба А.В. Використання нових інформаційних технологій у процесі формування професійної компетентності майбутнього перекладача засобами інтерактивних технологій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 28. С. 356–365.
48. Широков В.А. Інформаційна теорія лексикографічних систем. К.: Довіра, 1998. 331 с.
49. Широков В.А. Комп'ютерна лексикографія. К.: Наукова думка, 2011. 351 с.
50. Широков В.А., Синиця К., Манако А., Манако В., Веренич Д. Персоналізація інтерактивних словників [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.vss.nlr.ru/queries/cat.php?Rid=270&prid=1
51. Atkins B., Rundell M. The Oxford Guide to Practical Lexicography. Oxford University Press, 2008.
52. Balalaieva O. Structural and organizational procedural characteristics of electronic educational resources design. Information Technologies and Learning Tools. 2016. Vol. 54, no 4, P. 108-118.
53. Che Abdul Majid Bin Che Omar, Hassan Basri Awang Mat Dahan. The Development Of E-Dictionary For The Use With Maharah Al-Qiraah Textbook At A Matriculation Centre In A University In Malaysia. The Turkish Online Journal of Educational Technology. 2011. Vol. 10. Issue 3. Pp. 255–264.
54. Gornostay T. Terminology management in real use // Proceedings of the 5th International Conference “Applied Linguistics in Science and Education”. Saint-Petersburg, 2010. P. 25–26.
55. Hartmann R., James G. Dictionary of Lexicography. – Routledge, 2002.
56. Jing-Shin Chang, Yi-Chung Lin and Keh-Yih Su. Automatic Construction of a Chinese Electronic Dictionary. Third Workshop on Very Large Corpora. 1995. URL: <https://www.aclweb.org/anthology/W95-0109>

57. Johnson I., Macphail A. IATE — Inter-Agency Terminology Exchange: Development of a Single Central Terminology Database for the Institutions and Agencies of the European Union
58. Li Chun Mei. Design and Development of English Electronic Dictionary Based on Android Platform. *Advanced Materials Research*, 2014. Vol. 912–914, Trans Tech Publications, Ltd., Pp. 1197–1200. Doi: 10.4028/www.scientific.net/amr.912-914.1197.
59. Merriam-Webster Dictionary [Електронний ресурс], 2006, – Режим доступу: URL: <http://www.m-w.com>, вільний. Загол. з екрану.
60. Nesi H. Dictionaries in electronic form. *The Oxford History of English Lexicography* Oxford/ Cowie, A. P. (ed.). Oxford UPress, 2008. P. 458-478.
61. On-line dictionary of modern Ukrainian language [Електронний ресурс], 2006. Режим доступу: URL: <http://www.webber.net.ua/NEWDICT>, вільний. Загол. з екрану.
62. R. Combining EU Terminology with Communication and Ontology Research // *Terminology and Knowledge Engineering 2014: Proceedings of the Conference*, 19–21 Jun 2014. Berlin, 2014. P. 48–56.
63. R. Lin & J. M. Wang & B. Z. Li & C. S. Yuan & F. Liu. Chinese-Thai-English Translation Audible Electronic Dictionary Design and Implementation. 4th International Conference on Mechanical Materials and Manufacturing Engineering (MMME 2016). 2016. Pp. 113–119.
64. Sáenz, F. and A. Vaquero. Development of an Electronic Dictionary based on Ontology. 2004.
65. Sergeant Ph. Lexicography as a philosophy of language. – *Language Sciences* 33 (1), 2011.
66. Vasiljevs A., Pinnis M., Gornostay T. Service model for semi-automatic generation of multilingual terminology resources // *Terminology and Knowledge Engineering 2014: Proceedings of the Conference*, 19– 21 Jun 2014. Berlin, 2014. P. 67–76.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Стус В. С. Твори. Т. 1. Кн. 1 : Зимові дерева. Веселий цвинтар. Круговерть. Львів : ВС «Просвіта», 1994. 431 с.
2. Стус В. С. Твори. Т. 1. Кн. 2 : Поетичні твори, що не увійшли до збірок (1958–1971). Львів : ВС «Просвіта», 1994. 302 с.
3. Стус В. С. Твори. Т. 2. Час творчості. Dichtenszeit. Л. : ВС «Просвіта», 1999. 486 с.

ДОДАТОК А

Зразки оформлення словникових статей з поетонімами:

АБРАМ⁴ (1) – антропоетонім відконотонімного походження у вірші «Грузинському другові» (без дати), не включеному автором до поетичних збірок.

[Протоонім – **УКА**² **Абрам** ‘Єврей (ірон., нерідко зневажливо)’ [Отін, с. 35]; **УКА**² **Абраша, Абрамович** ‘єврей’ [Лукаш, с. 25]].

К. : *На привалі – Цінандалі, / і на тактиці – як сван, / порятуєш, генацвале, / чи **Абрам**, ачи Іван* [Стус-1(2), с. 108].

Ф. : вказівна, оцінювально-характеризувальна.

Поетонімосфера: мікросистема 1) **ЛЕШКА / ЛЕСЬ ШАЛВОВИЧ / ЛЕСЬ / ОЛЕКСАНДР / ЛЕСИК ШАЛВОВИЧ – КАРПАТИ – КУРА – ЦІНАНДАЛІ**; мікросистема 2) **АБРАМ – ІВАН**.

АВСТРАЛІЯ¹ (1) – топопоетонім (хоронім) у вірші «Мільйонновольний – як мільйонноволий...», не включеному автором до поетичних збірок (чорновий автограф із загального зошита початку – середини 60-х років) [Стус-1(2), с. 268].

[Протоонім **Австралія** – материк, що знаходиться в Південній півкулі Землі. **Австралія** – держава в Південній півкулі Землі на материку Австралія, острові Тасманія та кількох дрібних островах].

Мінімальний контекст: *братва Америки, Австралії і Африки.*

К. : *Ставай же в чергу, злякана / Америки, **Австралії** і Африки, / блудливі азіатчини гетери / чи Антарктиди чи тобі Атлантики, / ставайте по одній до мене в чергу* [Стус-1(2), с. 77].

Ф. : генетивна, оцінювально-характеризувальна.

Поетонімосфера: мікросистема 1) АМЕРИКА – АВСТРАЛІЯ – АФРИКА; мікросистема 2) АНТАРКТИДА – АТЛАНТИКА; мікросистема 3) ЗЕМЛЯ – МІСЯЦЬ.

АДАМ⁴ (1) – поодинокий біблійний антропоетонім відконотонімного походження у вірші «Утекти б од себе геть світ за-очі...» (листопад 1965; зб. «Зимові дерева») [Стус-1(1), с. 72].

[Протоонім – *УКА⁴ Адам ‘першопоселенець’ [Отін, с. 37]; *УКА¹ ‘Людина, що усвідомлює свій зв’язок із Богом’ [Лукаш, с. 28]. У контексті заактуалізовано оказіональне значення ‘першовідкривач (Всесвіту)’, ‘носій неспотвореного погляду на природу, любов тощо’].

К. : *Ти – Адам. Журба – твоя коханка, / а земне тяжіння – то любов* [Стус-1(1), с. 72].

Ф. : ототожнювальна, оцінювально-характеризувальна.